«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ
жанындағы медицина колледжі

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚҚА АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ӨҢДЕУ

Пән коды: ЖБП 02
Пәні: «Қазақ әдебиеті»
Мамандығы: 09130100 «Мейіргер ісі»
Біліктілігі: 4S09130103 «Жалпы практикадағы мейіргер»
Мамандығы: 09110100 «Стоматология»
Біліктілігі: 4S09110102 «Дантист»
Мамандығы: 09110200 «Ортопедиялық Стоматология»
Біліктілігі: 4S09110201 «Тіс технигі»
Курс: 1
Семестр: 1, 2
Бақылау түрі: Сараланған сынақ
Барлық сағат/кредит көлемі: 120/5
Студенттің өзіндік жұмысы: 24
Студенттің педагогпен өзіндік жұмысы:12
Теориялық: 84

Шымкент, 2025 ж.

«Жалпы білім беретін пәндер» кафедрасының мәжілісінде қаралды.

Хаттама № 1 «27» 08 2025 ж.

Кафедра меңгерушісі: _____ А.Т. Сатаев

№ 1 сабақ

5.1.Тақырып: Абай шығармашылығы. «Сегіз аяқ» өлеңі.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: Абай Құнанбайұлының шығармашылығы – қазақ әдебиеті тарихындағы ұлы құбылыс. Оның өлеңдері мен қара сөздері терең философиялық ойларға, рухани-адамгершілік құндылықтарға толы. Абай өз дәуіріндегі қазақ қоғамының кемшіліктерін өткір сынға алып, елін оқу-білімге, адал еңбекке, ғылым мен мәдениетке үндеді. Оның шығармалары ұлттық сана мен руханиятты оятуға бағытталған.Абайдың «Сегіз аяқ» өлеңі – мазмұны терең, құрылымы ерекше, поэзиялық тұрғыдан жаңашыл шығарма. Бұл өлеңнің негізгі мақсаты – халықты жалқаулықтан, надандықтан, күншілдік пен екіжүзділіктен арылуға шақырып, еңбекке, адалдыққа, білімге бет бұруға үндеу. Ақын өз заманының әлеуметтік дерттерін ашық айтып, қазақ халқының кемшіліктерін түзетуге тырысады. Ол адам бойындағы жаман қасиеттерді – мақтаншақтықты, өтірікті, арамзалықты сынай отырып, рухани тазару идеясын алға тартады. Сонымен қатар, Абай бұл өлең арқылы адам болмысы мен қоғам жайлы терең ой қозғап, нағыз адам болу үшін еңбек ету мен өзін-өзі дамыту қажеттігін айтады. «Сегіз аяқ» – тек өлең емес, ол – халықты ояту жолындағы үндеу, терең ой мен көркем сөздің шебер үйлескен көрінісі.

5.3. Оқу міндеттері : электрондық оқулық арқылы ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін дамыту; ой түйіндеуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге жұмылдыру; мәтінді қиналмай әңгімелеуге , ауызекі сөйлеуге дағдыландыру, ой-өрісін кеңейту.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Абай халқындағы еріншектік, бойкүйездік мінездерді қатты сынға алады. Елдің алға баспауының бір себебі – еңбек етпеу, білімге ұмтылмау екенін айтады.

2. Абай қазақ арасында жиі кездесетін күншілдік, бір-бірін көре алмау, өсек айту сияқты жаман мінездерден арылуға үндейді.

3.Ақын ел ішіндегі жалған атаққа ұмтылу, шындықты бұрмалау сияқты теріс қылықтарды қатты сынайды. Ол адалдық пен шыншылдықты дәріптейді.

4.Абай қоғамда ар-ұят, иман, адамдық қасиеттердің әлсіреуін үлкен проблема ретінде көрсетеді. Бұл – ұлттың әлсіреуінің негізгі себебі.

5. Өлеңнің басты мақсаты – елді ояту, дұрыс жолға бастау. Абай білім мен ғылымды меңгеру арқылы ғана халықтың алға басатынын ескертеді.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Абай шығармашылығы «Сегіз аяқ» өлеңі

Абай – Қазақ халқының XIX ғасырдағы кемеңгер ақыны. Абай шығармаларының идеялық тереңдігі, көркемдік байлығы жөнінде, әрине, бірден-бір дәл, анық, байыпты пікір айтқан – Мұхтар Омарханұлы Әуезов. Абай бір сөзінде:

"Жүрегімнің түбіне терең бойла,
Мен бір жұмбақ адаммын, оны да ойла.
Соқтықпалы, соқпақсыз жерде өстім,
Мыңмен жалғыз алыстым, кінә қойма!"

Абай болашақ ұрпаққа сөзін осылай арнады. Бұл өткеннің құлазыған ғасырларынан өзіне бейтаныс, басқа, бірақ жар" болашаққа сенімді жол салған ақынның айтқан сөзі еді. Дал торлаған надандық түнегіне ол шам-шырақты сәуле төкті және таңы атып, күн шығатын жаққа апаратын жолды өз халқы талмастан көрсетті", – десе, Абай шығармаларын тұтаста қарастырып: "Тарихи тұрғыдан қарағанда, Қазақ халқының рухани мәдениетінің жиынтығы сияқты", – деп пікір түйді. Ал енді бірде: "Абайдың көптеген өлендерінде ("Қартайдық, қайғы ойладық ...", "Қалың елім, қазағым, қайран жұртым...", "Күлембайға", "Көжекбайға" т.б.) надандық, даукестік, парақорлық, арамтамақтық, қазақ халқын билеп-төстеушілерді рухани бишаралығы өлтіре сыналды. Семьяға, ата-анаға, жас ұрпақты тәрбиелеуге, әсіресе, жаңа көзқарас қазақ әдебиетінің тарихында тұңғыш рет соншама айқындықпен, соншама моралдық терендікиен айтылады", - деп, Абай өлеңдеріні мазмұн байлығын мейлінше дәл бағалады. М.О.Әуезов айтқандай, Абай тек қана қазақ әдебиетінің рухани игілігі емес, бүкіл әлем мәдениетінің биігіне көтерілген классик ақыны болды. Бұған – оның шығармаларының ағылшын, араб, вентр, қытай, монғол, неміс, парсы, түрік, урду, француз, хинди, чех тілдеріне аударылып, дүние жүзіне кең таралуы толық дәлел. Абайдың классикалық шығармаларының бірі – "Сегіз аяқ".

"Сегіз аяқты" Абай 1889 жылы жазған. Өлең 8 тармақты 25 шумақтан тұрады.

"Сегіз аяқ" алғаш 1909 жылы С.-Петербургте жарық көрген "Қазақ ақыны Ибраһим Құнанбайұлының өлеңі" атты жинақта жарияланған.

М.Әуезов айтқандай, "Сегіз аяқ" өлеңінің көркемдік-дәрежесі тым биік, мазмұны ұшан-теңіз бай. "Сегіз аяқты" бастардағы ақынның:

Алыстан сермеп,
Жүректен тербеп,
Шымырлап бойға жайылған;
Қиуадан шауып,
Қисынын тауып,
Тағыны жетіп қайырған –
Толғауы тоқсан қызыл тіл,
Сөйлеймін десең өзің біл.
Өткірдің жүзі,
Кестенің бізі
Өрнегін сендей сала алмас, –

деп, поэтикалық тіл өнерін сипаттауы теңдесі жоқ ғажап емес пе? Бұнда тіл өнері жайлы тебірене толғауды қазақ поэзиясы тарихынан әлі күнге дейін кездестіре алмай келеміз.

5. 5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Студенттер кіші топтарға бөлінеді.

«Мен қалай өз мақсатыма жетемін?» тақырыбы бойынша көпшілік алдында сөйлеуге дайындалыңдар. Оларға талдау жасаңдар. Мәтіннің жетістігі мен кемшілігін дәлелдеңдер.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 минут.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: **5 мин.**

5.6. Бақылау: Ауызша сұрақ жауап.

1. Абай шығармашылығының басты тақырыптары қандай?
2. «Сегіз аяқ» өлеңі қай жылы жазылған?
3. Абай бұл өлеңде қандай мінез-құлықтарды сынайды?
4. Өлеңде ақын қоғамды қандай жолмен өзгертуге шақырады?
5. «Сегіз аяқ» атауы нені білдіреді?
6. Абайдың осы өлеңінен қандай адамгершілік қасиеттерді байқауға болады?
7. Абай неге білім мен еңбекті ерекше дәріптейді?

№ 2 сабақ

5.1.Тақырып: Абай "Қалың елім, қазағым, қайран жұртым" өлеңі.
Сағат саны: 2 сағ. 90 мин
5.2. Мақсаты: Абайдың **«Қалың елім, қазағым, қайран жұртым»** өлеңі – ақынның ел тағдырына деген жан айқайы мен терең күйінішін білдіретін туынды. Бұл өлеңнің негізгі мақсаты – қазақ халқының бойындағы жағымсыз мінездерді ашық айтып, сол арқылы елді ояту, түзелуге үндеу. Абай өз халқын жақсы көре отырып, оның бойындағы еріншектік, күншілдік, надандық, мансапқорлық сияқты кемшіліктерін ауыр күйзеліспен сынайды. Ол қоғамның кері кетуін халықтың білім мен мәдениетке, әділетке емес, билік пен дүниеқоңыздыққа ұмтылуынан көреді. Ақын бұл өлең арқылы халықты өз-өзін тануға, ішкі жаңғыруға, намыс пен ар-ожданды биік қоюға шақырады. Өлең үмітсіздікпен емес, үмітпен аяқталады – Абай халықтың түзелетініне, оянатынына сенеді.
5.3. Оқу мақсаттары: электрондық оқулық арқылы ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін дамыту; ой түйіндеуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге жұмылдыру;
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
1. Абай өз халқының надандыққа, парықсыздыққа, жалған мақтан мен бақталастыққа бой алдырғанын күйінішпен жырлайды.
2. Ақын ел ішіндегі әділетсіз билікті, парақорлықты, мансап үшін жағымпаздануды өткір сынға алады.
3. Қазақ халқының өнер-білімнен кенже қалып, тек мал мен байлыққа ұмтылуын Абай үлкен кемшілік деп таниды.
4. Бірлік пен ынтымақтың жоқтығы, күншілдік пен ішітарлық – ұлттың дамуына кедергі екенін көрсетеді.
5. Сын мен күйінішке толы өлеңнің соңында Абай халқының түзелуіне үміт артады, рухани жаңғыруға шақырады.
Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Абай "Қалың елім, қазағым, қайран жұртым" өлеңі

Абай Құнанбайұлының "Қалың елім, қазағым, қайран жұртым" және "Жүректе қайрат болмаса" атты өлеңдері — қазақ халқының рухани, әлеуметтік жағдайына терең алаңдаушылықтан туған терең мазмұнды туындылар. Екеуінің де шығу тегі, мазмұндық бағыты мен жазылу мақсатына тарихи және рухани тұрғыдан тоқталуға болады. Қалың елім, қазағым, қайран жұртым" (1880 ж. шамасы) шыққан. Бұл өлең Абайдың халқының надандығы, жалқаулығы, бірліксіздігі мен өсекке бейімдігі сияқты кемшіліктеріне күйіне отырып жазған туындысы. XIX ғасырдың екінші жартысы — патша үкіметінің отарлау саясаты тереңдеген, қазақ халқының әлеуметтік жағдайы нашарлаған кезең. Абай осы

жағдайды терең түсініп, елінің болашағына алаңдады. Ол халықтың ішкі қайшылықтары мен рухани әлсіздігін сынай отырып, оянуға, білімге ұмтылуға шақырады.
Елін сүйген ақынның наласы, жүрек сөзі айқын көрінеді.
Абай:
"Бас-басына би болған өңкей қиқым,
Мінеки, бұзған жоқ па елдің сиқын?"
– деп ел ішіндегі бытыраңқылық пен рушылдықты сынайды.
Ақынның мұңы — халықты ояту, білім мен бірлікке шақыру.

"Қалың елім, қазағым, қайран жұртым"
Қалың елім, қазағым, қайран жұртым,
Ұстарасыз аузыңа түсті мұртың.
Жақсы менен жаманды айырмадың,
Бірі қан, бірі май боп енді екі ұртың.
Бет бергенде шырайың сондай жақсы,
Қайдан ғана бұзылды сартша сыртың?
Ұқпайсың өз сөзіңнен басқа сөзді,
Аузымен орақ орған өңкей қыртың.
Өзімдікі дей алмай өз малыңды,
Күндіз күлкің бұзылды, түнде ұйқың.
Көрсе қызар келеді байлауы жоқ,
Бір күн тыртың етеді, бір күн — жыртың.
Бас-басына би болған өңкей қиқым,
Мінеки, бұзған жоқ па елдің сиқын?
Өздеріңді түзелер дей алмаймын,
Өз қолыңнан кетпесе, енді өз ырқың.
Ағайын жоқ нәрседен етер бұртың,
Оның да алған жоқ па құдай құлқын?
Бірлік жоқ, береке жоқ, шын пейіл жоқ,
Сапырылды байлығың, баққан жылқың.
Баста ми, қолда малға талас қылған,
Күш сынасқан күндестік бұзды-ау шырқың.
Оңалмай бойда жүрсе осы қыртың,
Әр жерде-ақ жазылмай ма, жаным, тырқың.
Қай жеріңнен көңілге қуат қылдық,
Қыр артылмас болған соң, мінсе қырқың?
Тиянақсыз, байлаусыз байғұс қылпың,
Не түсер құр күлкіден жыртың-жыртың,
Ұғындырар кісіге кез келгенде,
Пыш-пыш демей қала ма ол да астыртын?

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс жасау

Жұптық жұмысқа қатысушылардың мақсаты да, қабылдаған шешімі де бірге. Жұптасып жұмыс жасау – мәселе қойылған сөйлеу жағдаяттың тапсырма бойынша жұп болып шешім қабылдау әрекетіне құрылған. Берілген сөйлеу жағдаятының мазмұнын сақтай отырып, сәл өзгеріспен диалог құрады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.
Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.
Сабақты қорытындылау: 10 мин.
Үйге тапсырма беру: **5 мин.**

5.6. Бақылау: ауызша сұрақ –жауап.

1. Өлеңнің алғашқы жолында Абай халқын қалай сипаттайды?
2. Абай өз халқының қандай мінездерін сынайды?
3. Ақын билік пен мансап қуған адамдар туралы не дейді?
4. Абай неге «қалың елім» деп күйінеді?
5. Өлеңде халықтың қандай жағдайы суреттеледі?
6. Абай неге үміт үзбейді? Ол нені қалайды?
7. Ақын елді қандай жолға түсуге шақырады?

№ 3 сабақ

5.1. Тақырып: А.Құнанбаевтың бірінші қарасөзі, жетінші қарасөзі.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: А. Құнанбаевтың **бірінші қарасөзінің** мақсаты – өзінің халыққа не үшін сөз арнап отырғанын түсіндіру. Абай бұл қарасөзінде елді түзетуді мақсат еткенін, жамандықтан жирендіріп, жақсыға ұмтылдыру үшін жазатынын айтады.

Жетінші қарасөзінің мақсаты – адамның жақсы-жамандығы табиғатынан емес, тәрбиесі мен өскен ортасынан екенін көрсету. Абай адам мінезінің қалыптасуына тәрбие, орта, үлгі-өнегенің әсері зор екенін дәлелдейді.

5.3. Оқу міндеттері: Оқушының Абай шығармашылығын түсіну, негізгі идеяларын анықтау, сыншыл көзқарасын бағалау, адамгершілік мәселелерін талдау және өзіндік пікір білдіру қабілетін дамыту.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Абай шығармашылығындағы рухани-адамгершілік құндылықтар
2. Қоғамдағы кемшіліктер мен олардың салдары
3. Халықтың білімге, еңбекке, адамгершілікке шақырылуы
4. Адам мінезі мен тәрбие мәселесі
5. Ұлттық сана мен мәдениетті жаңғырту қажеттігі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин**.**

А.Құнанбаевтың бірінші қара сөзі, жетінші қара сөзі

Абайдың құмарлық деген ұғым және оның түрлеріне барлау жасап, оны бүге-шүгесіне дейін талдап, кесімді пікір айта білген қара сөзі. Қашан жазылды?

Адамның рухани-адамгершілік кемелденуін, сана, таным, парасат танымының жаңаруын, жетілуін әңгімелеп, тән құмарлығы мен жан құмарлығын дұрыс пайымдай білген Абай бұл қара сөзін Абай 1891 жылы жазған. Қайда жарияланды?

Қара сөзді Абайдың әдеби хатшысы Мүрсейіт Бікеұлы (1860-1917) хатқа түсірген.Алғаш рет 1933 жылы Қызылорда қаласындағы «Қазақстан» баспасынан шыққан Абай шығармаларының толық жинағында жарияланды. Басылымдарында аздаған текстологиялық өзгерістер кездеседі. Қара сөз не жайында?

Абай қара сөзінде адам бойындағы тән құмарлығы мен жан құмарлығы мінезіне тоқталып, адамдық асыл қасиеттер, рухани толысу хақында ой өрбітеді. Жан құмарлығының тежеліп, тән құмарлығының басым жатуының түп тамырына үңіледі, залалын бағамдайды. Есейе келе жанымыздың тәніміздің құлы болуымен жалқы басымыздағы қасіреттің жалпылық сипат алуына сарабдал санамен ой жүгіртеді. Ұлтын шыңдауды, ширықтыруды көздеп, адам атаулының жеке басын күйттеуінің хайуан малдан еш артықтығы жоқтығын айтады.

Дүниенің көрінген және көрінбеген тылсым сырын жетік білуге деген табиғи талпыныссыз, құлшыныссыз тіршілікте адамдықтың орны жоқ дейді. Оны білмеген адамның жаны хайуан жанымен тең деп таниды. Түп өзегін бала кездегі жан құмарының есейе келе тән құмарына тәуелді болуымен, түбегейлі шырмалып қалуымен түсіндіреді.

Жаратушы ес, сана беріп ірі жаратқан жанның ер жетіп ақыл кіргенінде ізденіп, табиғаттың адамға дарытқан құмарлық қасиетін кісісін тауып сұранып, ғылым тапқандардың жолына неге салмайды екенбіз деген сауал қояды. Сол арқылы халқының ғылым, оқу сынды адамзат баласын өрге сүйрейтін ортақ игіліктерден мақұрым қалуына ойландырады, теңелуіне қажетті шарттарды анықтайды. Бойдағы барша білмекке құштарлық қасиетпен құмарланып жиған асыл қазынамызды өрістетіп, өрісімізді ұзартсақ керек еді деп жігерімізді жаниды. Оны бұл «жанның тамағы» деп айқындайды. «Жанның тамағы» ұғымына іштегі жан қуатымен жинақталған ғылым, білім қазынасы деген философиялық терендік дарытады. Қай жанрда жазылды?

Абайдың бұл қара сөзі жас бала психологиясын талдау арқылы байыпталып, философиялық талдау жасалатын көркем проза санатына жатады. Қай тілдерге аударылды?

Қара сөз орыс, ағылшын, француз, неміс, португал, латыш, қытай, корей, поляк, тәжік, түрік, әзербайжан, өзбек, моңғол және өзге де әлем тілдеріне аударылды.

Жетінші қара сөзі

Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады: біреуі - ішсем, жесем, ұйқтасам деп тұрады. Бұлар - тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды. Һәм өзі өспейді, қуат таппайды. Біреуі - білсем екен демеклік. Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызығып, аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп, «ол немене?», «бұл немене?» деп, «ол неге үйтеді?» деп, «бұл неге бүйтеді?» деп, көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді. Мұның бәрі - жан құмары, білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен деген.Дүниенің көрінген һәм көрінбеген сырын түгелдеп, ең болмаса денелеп білмесе, адамдықпен орны болмайды. Оны білмеген соң, ол жан адам жаны болмай, хайуан жаны болады. Әзелде құдай тағала хайуанның жанынан адамның жанын ірі жаратқан, сол әсерін көрсетіп жаратқаны. Сол қуат жетпеген, ми толмаған ессіз бала күндегі «бұл немене, ол немене?» деп, бір нәрсені сұрап білсем екен дегенде, ұйқы, тамақ та есіміздің шығып кететұғын құмарымызды, ержеткен соң, ақыл кіргенде, орнын тауып ізденіп, кісісін тауып сұранып, ғылым тапқандардың жолына неге салмайды екеміз?

Сол өрістетіп, өрісімізді ұзартып, құмарланып жиған қазынамызды көбейтсек керек, бұл жанның тамағы еді. Тәннен жан артық еді, тәнді жанға бас ұрғызса керек еді. Жоқ, біз олай қылмадық, ұзақтай шулап, қарғадай барқылдап, ауылдағы боқтықтан ұзамадық. Жан бізді жас күнімізде билеп жүр екен. Ержеткен соң, күш енген соң, оған билетпедік. Жанды тәнге бас ұрғыздық, ешнәрсеге көңілменен қарамадық, көзбен де жақсы қарамадық, көңіл айтып тұрса, сенбедік. Көзбен көрген нәрсенің де сыртын көргенге-ақ тойдық. Сырын қалай болады деп көңілге салмадық, оны білмеген кісінің несі кетіпті дейміз. Біреу кеткенін айтса да, ұқпаймыз. Біреу ақыл айтса: «Ой, тәңірі-ай, кімнен кім артық дейсің!» - дейміз, артығын білмейміз, айтып тұрса ұқпаймыз.

Көкіректе сәуле жоқ, көңілде сенім жоқ. Құр көзбенен көрген біздің хайуан малдан неміз артық? Қайта, бала күнімізде жақсы екенбіз. Білсек те, білмесек те, білсек екен деген адамның баласы екенбіз. Енді осы күнде хайуаннан да жаманбыз. Хайуан білмейді, білемін деп таласпайды. Біз тұк білмейміз, біз де білеміз деп надандығымызды білімділікке бермей таласқанда, өлер-тірілерімізді білмей, күре тамырымызды адырайтып кетеміз.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: Шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.6. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап.

1. Абай шығармашылығы қандай негізгі мәселелерді көтереді?
2. Абай қоғамдағы қандай кемшіліктерді сынайды?
3. Ақынның ойынша, адам мінезі қандай факторларға байланысты қалыптасады?
4. Абай неліктен білім мен тәрбиеге ерекше мән береді?
5. Абайдың поэзиясы қазақ халқы үшін қандай рухани мағынаға ие?
6. Абай шығармашылығындағы адамгершілік құндылықтар қалай көрініс табады?
7. «Сегіз аяқ» өлеңінің басты идеясы неде?
8. «Қалың елім, қазағым» өлеңінде қандай әлеуметтік мәселелер қозғалады?

№ 4 сабақ

5.1.Тақырып: А. Құнанбаевтың он жетінші қарасөзі, отыз үшінші қарасөзі, отыз жетінші қарасөзі.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: А. Құнанбаевтың **он жетінші қарасөзінің** мақсаты – ақыл, қайрат, жүрек үшеуінің адам өміріндегі орнын айқындау. Абай бұл үшеуін біріктіретін – жүрек екенін айтып, нағыз адам болудың өлшемін көрсетеді.

Отыз үшінші қарасөзінің мақсаты – ғылымның мәнін түсіндіру. Абай ғылымды – ақыл мен тәрбиенің негізі деп танытып, білімге ұмтылудың маңызын дәріптейді.

Отыз жетінші қарасөзінің мақсаты – өмір, мінез, адам табиғаты туралы ой айту. Абай адам болмысындағы әлсіздік, екіжүзділік, әділетсіздік сияқты мінездерді сынға алады.

5.3. Оқу міндеттері: Абайдың қарасөздеріндегі негізгі ойды түсіну. Ақын көтерген рухани-адамгершілік, тәрбиелік мәселелерді анықтау. Ғылым, ақыл, жүрек, қайрат ұғымдарының мәнін ашу. Қарасөздер арқылы өмірлік құндылықтарды тану.Оқушының сыни ойлау, өз көзқарасын білдіру қабілетін дамыту.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Ақыл, жүрек, қайраттың үйлесімі (он жетінші қарасөз)
2. Ғылым мен білімнің өмірдегі орны (отыз үшінші қарасөз)
3. Адам мінезі мен қоғамдағы әділетсіздік (отыз жетінші қарасөз)
4. Адамгершілік, тәрбие және рухани кемелдену
5. Жалғандық пен надандықты сынау
6. Абайдың адам болу туралы философиялық көзқарасы

Жаңа сабақты түсіндіру: 90 мин.

А.Құнанбаевтың он жетінші қара сөзі, отыз үшінші қара сөзі, отыз жетінші қара сөзі

Абайдың он жетінші қарасөзінде ақыл, жүрек, қайрат өзара таласады. Әрқайсысы адамға жетекші болуға лайықпыз деп өз дәлелдерін келтіреді. Ақыл – дұрыс жолды айтады, қайрат – ерлік пен табандылықты білдіреді, жүрек – мейірім мен рақымның иесі. Абай бұл үшеуінің де өз орны бар екенін айта келе, адамның толық адам болуы үшін жүрекке билік беріп, ақыл мен қайратты соған бағындыру керек деген қорытынды жасайды. Жүрек – адамшылықтың тұрағы.

Абайдың отыз үшінші қарасөзі — ғылым туралы жазылған терең тәрбиелік мәні бар шығарма. Бұл қарасөзінде Абай ғылымның мәнін, оның адам өміріндегі орнын түсіндіреді. Ол ғылымды үйренуге шынайы ниет, табандылық пен ынта қажет екенін айтады.

Абай нағыз білім — тек кәсіп үшін емес, **ақиқатты тану**, **дүниенің сырын ұғу** үшін қажет дейді. Ол ғылым жолында жүрген адам дүниеге қызықпауы, мансапты мақсат етпеуі тиіс екенін ескертеді. Нағыз ғалым – өзінің пайдасы үшін емес, елге, адамзатқа пайдасы тиетін іспен айналысатын адам.

Абайдың отыз жетінші қарасөзі – шағын әрі терең мағыналы афоризмдерден (нақыл сөздерден) тұратын философиялық толғау. Бұл қарасөзде Абай адам мінезі, өмір шындығы, адамгершілік, ақыл мен надандық туралы қысқа да нұсқа түйінді ойларын білдіреді. Ол өмірдің ащы шындығын ашық айтып, халықты ойлануға, өзін-өзі тануға, түзелуге шақырады. Мысалы: *«Досы көппен сыйлас, досы азбен сырлас», «Білгеніңді кімге үйретсең, сол – шәкірт», «Ашу — дұшпан, ақыл — дос, ақылыңа ақыл қос»* деген секілді ойлар арқылы Абай тәрбиелік, рухани бағыт береді. Бұл қарасөздің мақсаты – қысқа сөзбен терең мағына беру, оқырманды ойға жетелеу.

5. 5. Білім берудің және оқытудың әдістері : шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды. А.Құнанбаевтың он жетінші қара сөзі, отыз үшінші қара сөзі, отыз жетінші қара сөздерін талдау.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.6. Бақылау: А.Құнанбаевтың он жетінші қара сөзі, отыз үшінші қара сөзі, отыз жетінші қара сөздерін талдау.

№ 5 сабақ

5.1. Тақырып: "Масғұт" поэмасы.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: Абайдың **«Масғұт»** поэмасының мақсаты – адам бойындағы ақыл, сабыр, иман, ізгілік сияқты қасиеттердің маңызын көрсету және адамды дұрыс жолға бағыттау. Поэмада Масғұттың үш түрлі тағдырды таңдауы арқылы Абай адам өміріндегі шешімнің, таңдау мен рухани құндылықтың мәнін ашып көрсетеді. Ол байлық пен атақ емес, адамгершілік пен әділеттілік ең жоғары құндылық екенін ұқтырады.

5.3. Оқу міндеттері: Масғұт» поэмасының негізгі тақырыбы мен идеясын түсіну.Адамның өмірдегі таңдау маңызын ашу. Абайдың адамгершілік пен ақыл-ой туралы көзқарасын тану. Поэмадағы кейіпкерлердің мінезін саралау.Өзін-өзі тәрбиелеу және рухани дамуға ұмтылу қабілетін дамыту

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Адам өміріндегі дұрыс және бұрыс таңдау мәселесі
2. Ақыл, сабыр, иман сияқты адамгершілік қасиеттердің маңызы
3. Материалдық байлық пен рухани байлық арасындағы қарама-қайшылық
4. Әділдік пен әділетсіздік, жақсы мен жаман арасындағы күрес
5. Абайдың адам бойындағы ізгілікке шақыруы және рухани кемелдену идеясы.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Абай Құнанбаев "Масғұт" поэмасы

Поэма әрқайсысы 4 тармақты 44 шумақтан тұрады. Бұл поэма туралы Абайдың өзі атап көрсеткен деректері жоқ. Бірақ шығарманың ішіндегі кейбір белгілерге қарағанда, бұның оқиғасы, тақырыбы шығыс халықтарының аңызынан алынғаны байқалады.

Ең әуелгі кейіпкердің аты – Масғұт. Оның тіршілік еткен шәһәрі – Бағдат. Заманы – Һарон-Рашид халифтың тұсы. Кейін Масғұтқа кездесетін қария мұсылмандардың дін аңыздарында жүретін Қызыр, қазақша Қыдыр аталады. Ол сол айтылған аңыздар бойынша өлмейтін, мәңгі жасайтын жалғыз жан. Әр заманда, әр ортаның адамына оқта-текте бақ дәулет әкелетін, ырыс үлестіруші болады. Міне, сөйтіп, осы аталған белгі, деректердің бәріне қарап, біз Абай поэмасының негізі шығыс аңызынан алынған дейміз.

Масғұттағы идея – араб, шығыс аңызының идеясы емес. Ақын шығармаларының бұрын басқаша жанр, стильде айтылып жүрген идеялары болады. Бірақ сол жайлары заманындағы халдерден туған сыншылдық ойлар болғандықтан, ескі Бағдат тонын кидіргенше, өз тұсындағы қазақтың өзіндік тіршілігінен алып, сюжетті сол болмыстан құрастырып қиюластырса, шығарманың басты идеялары оқушыларына орағытып жетпей, төтелей жеткен болар еді. Оқиға мәнтіл, аңыз материалы бойынша Абай қазақ оқушысына бөтен шындықпен сөздерді қолдана отырады. Бөтен аттар арабтан алынғандықтан, араб сөздері кездеседі. Бірақ, өлеңдік түр жағынан қарағанда, бұл шығарма төрт жолды шумақтан, 11 буынды жолдардан құралып, анық қазақтың өз үлгісіндегі дастандар түрінде жазылады. Түп идея Арабстанда болған оқиғаны айту емес, Абайдың өзінің қақ қасындағы сол күнгі қазақстандық шындықтарды білдіруге арналғандықтан, поэманың жаңағы аталған өлеңдік түрі идеялық мазмұнымен байланысты туған болады.

Дастан 11 буынды қара өлең үлгісімен жазылған. Алғаш рет 1909 ж. Санкт-Петербургте жарық көрген «Қазақ ақыны Ибраһим Құнанбай ұғылының өлеңі» атты жинақта толық емес күйінде, кейін толық түрінде 1939 жылғы басылымда жарияланды. Шығарма басылымдарында аздаған текстологиялық өзгерістер кездеседі.

1939, 1945, 1954 жылғы басылымдарда 1-шумақтың 2-жолы «Тілге жар бер, берілсін тура мақсұт», 7-шумақтың 1-жолы «Бай емен, батыр емен, хан да емеспін», 4-жолы «Жақсылықты білмейтін шал да емеспін», 13- шумақтың 2-жолы «Сары жесең, дәулетің судай тасыр» делінсе, 1957, 1977 жылғы жинақтарда Мүрсейіт қолжазбалары мен 1909 жылғы басылым негізінде «Тілге яр бер, білінсін түғры мақсут», «Бай емен, батыр емен, хан емеспін»,«Жақсылықты білмейтін шал емеспін», «Сарыны алсең, дәулетің судай тасыр» болып түзетілген. 1939, 1945 жылғы жинақтарда 16-шумақтың 1-жолы«Мен болсам егер, ағын жемек едім», 24-шумақтың 3-жолы «Хан қаһар, қара халқы қастық қылса», 25-шумақтың 2-жолы «Үйінде тексерілмес дау бола ма?», 34-шумақтың 1-жолы «Ол судан тамам суға су қуйылар» болса, 1957, 1977 жылғы басылымдарда «Мен болсам егер ағын жемек дедім», «Хан қаһар, қара кісі қастық қылса», «Бойында тексерілмес дау бола ма?», «Ол судан таман суға су қуйылар» түрінде берілген. Ал, 1954 жылғы жинақта 24-шумақтың 3-жолы «Хан қаһар, қара халық қастық қылса». 1939, 1945, 1954 жылғы

жинақтарда 31-шумақтың 1-жолы «Ендігіге не сұрау бұл заманда?» деп алынса, 1933, 1957, 1977 жылғы басылымдарда «Ендігіге не сұрау бұл жалғанда?» түрінде қабылданған. Бұл жол Мүрсейіті қолжазбаларында, 1909 жылғы жинақта «Ендігіге не соры бұл заманда» болып жазылған.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: бағыт беру, шағын топпен жұмыс.

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап негізгі анықтамаға жетелейді. Білім алушылар өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: **5 мин.**

5.6. Бақылау: шағын топпен жұмыс

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1.Поэманың басты тақырыбы қандай?
2. Масғұттың өміріндегі қандай қиындықтар суреттеледі?
3. Масғұттың қандай үш түрлі тағдыры бар?
4. Абай поэмасында ақыл мен иманның ролі қалай көрсетіледі?
5. Поэмада материалдық байлық пен рухани байлық қалай салыстырылады?
6. Масғұттың дұрыс таңдау жасауы неліктен маңызды?
7. Поэмадан қандай адамгершілік сабақ алуға болады?
8. Абайдың поэмасындағы әділдік пен әділетсіздік мәселесі қалай көрініс тапқан?

№ 6 сабақ

5.1.Тақырып: М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев" роман-эссе.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесінің мақсаты – қазақтың ірі ғалымы, геолог Қаныш Сәтбаевтың өмірі мен еңбегін көрсету арқылы жастарды ғылымға, еңбексүйгіштікке және Отанды сүйуге тәрбиелеу. Роман-эссе Қазақстанның ғылымдағы дамуына қосқан Қаныш Сәтбаевтың үлесін насихаттайды.

5.3.Оқу міндеттері: Қазақтың ақын - жазушыларын біліп, құрметтеуге, отансүйгіштікке, елін, жерін қадірлеуге тәрбиелеу, электрондық оқулық арқылы ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін дамыту; ой түйіндеуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге жұмылдыру; Қаныш секілді көптеген еңбектер жазып үйренуге, түрлі саладан хабардар болуға ауызекі сөйлеуге дағдыландыру, ой-өрісін кеңейту.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру**:** 15мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1.Қаныш Сәтбаевтың өмір жолы мен ғылыми қызметі
2.Елжандылық пен патриотизм
3.Ғылым мен білімнің қоғам дамуындағы ролі
4.Тәуелсіздікке ұмтылу мен ұлттық рухты көтеру
5.Жастарды еңбекке, ізденіске, отансүйгіштікке тәрбиелеу

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Медеу Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев" роман-эссе

Медеу Сәрсеке (Сарсекеев) жазған **«Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі** – қазақтың ұлы ғалымы, академик Қаныш Сәтбаевтың өмір жолын әдемі әрі ғылыми дәл баяндаған шығармашылық еңбек. Бұл еңбек – жан-жағынан толығымен зерттелген өмірбаян: архив мұрағаттары, хаттар, естеліктер, замандастарының айтуынша жазылған бүкіл өмір сапары – деректі, көркем стильде үйлесім тапқан үздік үлгі екенін атап өту керек. Алғаш 1999 жылы қазақ тілінде («Қазақтың Қанышы»), 2002-жылы «Планета Сатпаева» деген атпен орыс тілінде және кейінгі жылдары бірнеше рет қайта басылды. 2008 жылы «Фолиант» баспасынан «Дара дарын» (немесе «Феномен») роман-эссесі ұйымдастырылып, 300-ден астам фото, материалдармен байытылып, қазақ және орыс тілдерінде 11 рет, 112–122 мемлекетке таралған. Геолог-инженер автор Сәрсеке бұл туындыға 40–50 жылдай уақыт жұмсап, архиваралық деректерге және ғалымның жеке өмірі мен кәсіби сапарына терең бойлайды. Автор Сәтбаевтың іргелі зерттеулері мен Қазақстандағы геологияның өркендеуіне қосқан үлесін егжей-тегжейлі баяндайды – мыс қоры мен Жезқазған өнеркәсібін қалыптастырудағы рөлі таңқаларлық түрде көрсетіледі . Ғалымның әлеуметтік-мәдени рөлі де ескеріледі: мысалы, Сәтбаев Затаевичпен бірге қазақ ән-күй мұрасын сақтау мен зерттеуге атсалысқан. **Медеу Сәрсеке** жазған «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі – тарихи деректі материалдарды көркем шеберлікпен үйлестіре білген әйгілі еңбек. Ол – оқырманға терең әсер қалдыратын, рухани байытатын әрі ғылым мен өнердің қос қанаты болып саналатын маңызды еңбек.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері : шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: **5 мин.**

5.6. Бақылау: Сұрақтар тізімі:

1. Қаныш Сәтбаев кім және оның қандай еңбегі бар?
2. Роман-эсседе Қаныш Сәтбаевтың қай қасиеттері баса көрсетіледі?
3. Қаныш Сәтбаевтың ғылыми қызметі Қазақстанға қандай пайда әкелді?
4. Роман-эсседе патриотизм қандай мағынада айтылады?
5. Қаныш Сәтбаевтың өмір жолынан қандай тәрбиелік сабақ алуға болады?
6. Ғылым мен білімнің қоғам үшін маңыздылығы қалай көрсетілген?
7. Роман-эссе арқылы автор не айтқысы келеді?
8. Бұл шығарма жастарға қандай әсер береді?

№ 7 сабақ

5.1. Тақырып: М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев", I бөлім. "Кенжетай"

Сағат саны: 2 сағ.90 мин

5.2. Мақсаты: М.Сәрсекенің **«Қаныш Сәтбаев»** роман-эссесінің **I бөлімі «Кенжетайдың»** мақсаты – Қаныш Сәтбаевтың балалық шағын, өскен ортасын, отбасынан алған тәрбие мен ұлттық рухтың қалыптасуын көрсету. Бұл бөлімде болашақ ғалымның тұлға ретінде қалыптасуына негіз болған алғашқы өмірлік әсерлер суреттеледі.

5.3. Оқу міндеттері: Оқу міндеттері:

– Қаныш Сәтбаевтың балалық шағы мен тәрбиесін түсіну

– Тұлғаның қалыптасуына әсер еткен орта мен отбасының рөлін тану
– Мәтіндегі тәрбиелік, ұлттық және рухани құндылықтарды анықтау
– Оқушының тарихи тұлға туралы білімін кеңейту және өзіндік пікір айту қабілетін дамыту

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Қаныш Сәтбаевтың балалық шағы мен өскен ортасы
– Отбасындағы тәрбие мен ұлттық рухтың тұлға қалыптастырудағы рөлі
– Еңбекке, білімге ұмтылу мен ғылымға алғашқы қадамдар
– Елге қызмет етуге деген алғашқы құлшыныс
– Тарихи тұлғаның өмірлік жолына бастау болған адамгершілік негіздер

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев", I бөлім. "Кенжетай"

Қаныш Имантайұлы Сәтбаев — Қазақстан ғылымының іргетасын қалаушы, тұңғыш геолог-ғалым, академик. Оның өмірі мен ғылыми жолы – бүкіл қазақ халқының мақтанышы. Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі – ғалымның күрделі де жарқын өмірін көркем әрі деректі түрде сипаттайтын әдеби-ғылыми туынды. Бұл шығарма арқылы біз Сәтбаевтың ғылымға сіңірген ерен еңбегі мен қайраткерлік жолын жан-жақты танимыз. Қаныш Сәтбаевтың ғылымға деген құштарлығы Семейдегі гимназия кезінен басталды. Кейіннен Томск технологиялық институтының тау-кен факультетіне түсіп, геология саласының қыр-сырын меңгерді. Осы оқу орнында ол алғаш рет Жезқазған маңындағы пайдалы қазбаларға қызығушылық танытады. Сәтбаевтың ғылыми өмірі Жезқазған кен орнын зерттеуден басталды. Ол бұл өңірдің кен байлықтарын жан-жақты зерттеп, Қазақстандағы түсті металлургияның дамуына негіз салды. Осы бағыттағы еңбегі – 1926 жылдан басталып, өмірінің соңына дейін жалғасты. **Медеу Сәрсеке романында бұл кезеңге ерекше тоқталады:** Қаныштың кен зерттеу барысындағы табандылығы, жергілікті жұмысшылармен етене араласуы және ғылыми жаңалықтарды еңбекпен ұштастыра білуі кеңінен суреттеледі. Сәтбаев Қазақстанның минералдық ресурстар картасын жасауға жетекшілік етті. Бұл бастама елдің индустриялық дамуына жол ашты. Оның басшылығымен Қазақстанда геология ғылымы дербес сала ретінде дамыды.1946 жылы Қаныш Сәтбаевтың бастамасымен **Қазақстан Ғылым академиясы** құрылып, ол оның **тұңғыш президенті** болды. Бұл – ғалымның тек зерттеуші ғана емес, ұлы ұйымдастырушы екенін көрсетеді.Қаныш Сәтбаевтың 200-ден аса ғылыми еңбегі жарық көрген. Оның ішінде:

- Жезқазған мыс кен орнының геологиясы мен байлықтары
- Қазақстан минералды ресурстары
- Геологиялық карта жасау тәжірибесі

Бұл еңбектер әлемдік геология ғылымының алтын қорына енді. Ол Кеңес Одағындағы ең беделді академиктердің бірі ретінде жоғары бағаланды. Қаныш Сәтбаевтың ғылыми жолы – Қазақстанның индустриясы мен ғылымының дамуымен тығыз байланысты. Оның есімі тек қана кен орындары мен геологиялық карталармен ғана емес, сонымен қатар жастарды тәрбиелеу, ғылымды ұйымдастыру, ұлт руханиятын жаңғырту істерімен де мәңгі есте қалады.Медеу Сәрсекеевтің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі арқылы біз бұл ұлы тұлғаның ғылыми және азаматтық бейнесін тереңірек түсінеміз. Ол – ғылымға, ұлтқа адал қызмет ету деген ұлы ұғымның символы.

5. 5. Білім берудің және оқытудың әдістері:Шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.6. Бақылау: сұрақ- жауап.

1. Қаныш Сәтбаевтың шын есімі кім?
2. «Кенжетай» бөлімінде Қаныштың балалық шағы қалай сипатталған?
3. Қанышқа кімдер тәрбие берді, олардың әсері қандай болды?
4. Балалық шағындағы қандай оқиғалар Қаныштың мінезін қалыптастырды?
5. Қаныштың білімге деген қызығушылығы қалай байқалады?
6. Бұл бөлімде отбасылық тәрбиенің қандай рөлі көрсетілген?
7. «Кенжетай» бөлімі арқылы автор оқырманға қандай ой айтқысы келген?

№ 8 сабақ

5. 1. Тақырып: М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев", І бөлім. "Кенжетай"

Сағат саны: 2 сағ.90 мин

5. 2. Мақсаты: М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесінің І бөлімі «Кенжетайдың» мақсаты – Қаныш Сәтбаевтың балалық шағын, отбасы тәрбиесін, ұлттық рух пен білімге құштарлығын көрсету арқылы оның болашақта үлкен тұлға болып қалыптасуына негіз болған бастау көздерін таныту.

5. 3. Оқу міндеттері: Туған жерін қадірлеу, халқына қызмет ету, ел тірлігі, ел бірлігі, ұрпақ келешегі, адам жанының рухани тазалығы жайлы ойларын жүйелей отырып, адамгершілік пен адамдық қасиетке тәрбиелеу, кәсіптік бағдар беру, қорытынды ой түю, есте сақтау қабілетін, оқу дағдысын қалыптастыру, жүйелі, шешен сөйлеуге дағдыландыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5. 4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Қаныш Сәтбаевтың балалық шағы мен тұлға ретінде қалыптасуы
– Отбасындағы тәрбиенің, ұлттық дәстүрдің маңызы
– Білімге деген қызығушылық пен ізденіске бастау
– Ата-әже, әке-шешенің бала тәрбиесіндегі рөлі
– Болашақ ғалымның мінезі мен қабілетінің ерте байқалуы

Жаңа сабақты түсіндіру: **30 мин.**

М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев", І бөлім. "Кенжетай"

Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі — қазақтың тұңғыш геолог-ғалымы Қаныш Имантайұлы Сәтбаевтың өмірі мен ғылыми жолын көркем тілмен өрнектеген көлемді еңбек. Бұл туындының І бөлімі «Кенжетай» деп аталады және ол Қаныш Сәтбаевтың шәкірті Кенжетай Смайылов арқылы ұстаз бен шәкірттің арасындағы терең рухани әрі ғылыми байланысты сипаттайды. «Кенжетай» бөлімінде жас геолог Кенжетай Смайыловтың тұлғасы мен оның Қаныш Сәтбаевпен танысуы баяндалады. Кенжетай –

ғылым жолына жаңа қадам басқан, алғыр, еңбекқор, елге пайдалы болсам деген жас маман. Ол өз ісінің шынайы бағасын білетін, ұстазынан үйренуге дайын тұлға ретінде көрінеді.Қаныш Сәтбаев болса, өз ісіне адал, білімді, болашағы бар жастарды қолдап, ғылымға бағыт беретін білікті тәлімгер ретінде бейнеленеді. Ол Кенжетайға бағыт-бағдар беріп, оның алдағы уақытта үлкен ғылыми жетістіктерге жетуіне себепші болады. Автор бұл бөлімде ұстаз бен шәкірттің арасындағы сенімге, құрметке және ортақ мақсатқа негізделген байланысқа ерекше мән береді. Қаныш Сәтбаев тек қана ғылыми бағыт беріп қана қоймай, сонымен қатар жас ғалымның рухани жетілуіне де себепкер болады. Бұл бөлімде Кенжетайдың геология саласындағы алғашқы қадамдары мен қиындықтары да сипатталады. Ол Қаныш Сәтбаевтың жетекшілігімен зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ғылымның терең мәнін түсіне бастайды. Автор кейіпкерлердің ғылыми ізденіске деген адалдығы мен ұмтылысын ерекше суреттейді. «Кенжетай» бөлімі — Қаныш Сәтбаевтың ұстаз ретіндегі бейнесін аша түсетін, шәкіртке деген жанашырлығын, ғылымға деген шынайы махаббатын көрсететін әсерлі бөлім. Бұл бөлім арқылы автор ұрпақтар сабақтастығы, ұстаз бен шәкірт байланысы және ғылымның қоғамдағы маңыздылығы туралы терең ой тастайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма: Қаныштың балалық шағы туралы сурет салып, астына қысқаша сипаттама жаз (мысалы: үйдегі тәрбие, кітапқа қызығушылығы, табиғатқа жақындығы т.б.).

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: **5 мин**.

5.6. Бақылау: М.Сәрсекенің **«Қаныш Сәтбаев»** роман-эссесінің I бөлімі **«Кенжетай»** бойынша сұрақтар:

1. Қаныштың балалық шағы қай жерде өтті?
2. Қаныштың отбасында қандай тәрбиелік дәстүрлер болды?
3. «Кенжетай» бөлімінде Қаныштың қандай қасиеттері көрінеді?
4. Қанышқа білімге деген құштарлықты кім оятты?
5. Ол кішкентайынан қандай ғылымға қызығушылық танытты?
6. Қаныштың ата-анасы мен туыстары оның болашағына қалай әсер етті?
7. Автор Қаныштың тұлға ретінде қалыптасуын қалай суреттейді?
8. Бұл бөлімде сен үшін ең қызықты немесе әсерлі оқиға қайсы болды? Неге?

№ 9 сабақ

5.1. Тақырып: М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің II бөлімі. "Үлкен Жезқазған". №1 Аралық бақылау.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: М.Сәрсекенің **«Қаныш Сәтбаев»** роман-эссесінің II бөлімі **«Үлкен Жезқазған»** бөлімінің мақсаты – Қаныш Сәтбаевтың геолог-ғалым ретінде Жезқазған кенін зерттеудегі ерен еңбегін, ғылым мен өндірісті ұштастыра отырып, ел игілігіне қызмет еткенін көрсету. Бұл бөлімде оның табандылығы, отаншылдығы мен ғылыми жаңалығы арқылы тұлғалық биігі ашылады.

5.3. Оқу міндеттері: қазақтың ақын- жазушыларын біліп, құрметтеуге, отансүйгіштікке, елін, жерін қадірлеуге тәрбиелеу, әдеби сөйлеу тілдерін дамытып, ой-өрістерін кеңейту, жеткізе білу, шығармашылыққа жетелеу, мәтінмен жұмыс түрлеріне жаттықтыру;

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Қаныш Сәтбаевтың Жезқазған кен орнын ашуы мен зерттеуі
– Ғылым мен өндірісті байланыстырудың маңызы
– Табандылық пен қажырлы еңбек арқылы үлкен жетістікке жету
– Елге қызмет етуге деген адалдық пен патриотизм
– Қазақ ғылымының дамуы мен ұлттық идеялардың өркендеуі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің II бөлімі. "Үлкен Жезқазған"

Қазақ әдебиетінде тұлғалық биікке көтерілген тарихи кейіпкерлер жайлы жазылған шығармалар аз емес. Солардың бірі – жазушы, зерттеуші Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі. Бұл шығарма – қазақтың тұңғыш геолог-ғалымы, академик Қаныш Имантайұлы Сәтбаевтың өмірі мен ғылыми жолына арналған деректі-көркем туынды. Романның II бөлімі – **«Үлкен Жезқазған»** деп аталады. Бұл бөлімде Сәтбаевтың Жезқазғандағы тарихи еңбегі мен ел игілігі үшін жасаған ұшан-теңіз қызметі баяндалады. Бөлімнің басты арқауы – Жезқазған кен орнын зерттеу мен оны өндіріске енгізу жолындағы Қаныш Сәтбаевтың күрделі де табанды еңбегі. Автор Жезқазғанды «Қаныштың ғұмырлық зертханасы» ретінде бейнелейді. Бұл – кездейсоқ таңдау емес, нағыз азаматтық, ғылыми және ұлттық миссия.Сәтбаев Жезқазғанға келген күннен бастап, бұл өлкенің тек кен байлығы ғана емес, ел болашағы үшін маңызы зор екенін түсінді. Ол тек геолог емес, әрі ұйымдастырушы, ғылыми жетекші, зерттеуші ретінде ұжымды қалыптастырды. Сәтбаевтың ғылыми табыстары ғана емес, қоғамдық белсенділігі де айтылады. Ол тек кен өндірумен шектеліп қалмай, Жезқазғанның елді мекенге айналып, мәдениеті мен ғылымы дамуына күш салды:
мектептер мен ауруханалар салдыруға атсалысты;
жұмысшыларға жағдай жасады;
болашақ инженерлерге жол ашты.
Бұл – Сәтбаевтың «тек ғалым емес, мемлекетшіл азамат» екенін көрсететін ерекше сипат.

Медеу Сәрсекенің «Үлкен Жезқазған» бөлімінде Қаныш Сәтбаевтың ғалым ретіндегі ұлылығы мен адам ретіндегі биіктігі нақты, деректі, көркем тілмен суреттеледі. Ол – Жезқазғанды зерттеп қана қоймай, оны елдік дәрежеге көтерген қайраткер. Бұл бөлім арқылы автор ұлтқа қызмет етудің шынайы үлгісін ұсынады.
Қаныш Сәтбаевтың Жезқазғандағы қызметі – тек бір қаланың емес, бүкіл қазақ елінің өркендеуіне жасалған тарихи еңбек.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: ауызша баяндау, талдау

№1 Аралық бақылау жұмысы

1. Абай шығармашылығы. «Сегіз аяқ» өлеңі.
2. Абай "Қалың елім, қазағым, қайран жұртым" өлеңі.
3. Абай "Жүректе қайрат болмаса" өлеңі.
4. А.Құнанбаевтың бірінші қарасөзі, жетінші қарасөзі.
5. А.Құнанбаевтың он жетінші қарасөзі, отыз үшінші қара сөзі, отыз жетінші қара сөзі.
6. Масғұт" поэмасы.
7. М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев" роман-эссе.
8. М.Сәрсеке "Қаныш Сәтбаев", I бөлім. "Кенжетай"

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.
Үйге тапсырма беру: **5 мин**.
5.7. Бақылау:
1. Қаныш Сәтбаев Жезқазған кен орнын қалай ашты?
2. Бұл бөлімде ғылым мен өндірістің байланысы қалай көрсетілген?
3. Қаныштың қандай қасиеттері оның жетістігіне әсер етті?
4. Жезқазғанды зерттеудің Қазақстан үшін маңызы неде?
5. Қаныштың еңбегі отаншылдық тұрғысынан қалай бағаланады?
6. Ғалым ретінде Қаныш қандай қиындықтарды жеңді?
7. Бұл бөлімнен қандай патриоттық идеяларды ұғуға болады?
8. Қаныш Сәтбаевтың ғылыми жаңалықтары қазіргі Қазақстанға қандай үлес қосады?

№ 10 сабақ

5.1.Тақырып: М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің II бөлімі. "Үлкен Жезқазған".
Сағат саны: 2 сағ. 90 мин
5.2. Мақсаты: М.Сәрсекенің **«Қаныш Сәтбаев»** роман-эссесінің II бөлімі **«Үлкен Жезқазған»** бөлімінің мақсаты – Қаныш Сәтбаевтың геолог-ғалым ретінде Жезқазған кенін зерттеудегі ерен еңбегін, ғылым мен өндірісті ұштастыра отырып, ел игілігіне қызмет еткенін көрсету. Бұл бөлімде оның табандылығы, отаншылдығы мен ғылыми жаңалығы арқылы тұлғалық биігі ашылады.
5.3. Оқу міндеттері: қазақтың ақын- жазушыларын біліп, құрметтеуге, отансүйгіштікке, елін, жерін қадірлеуге тәрбиелеу, әдеби сөйлеу тілдерін дамытып, ой-өрістерін кеңейту, жеткізе білу, шығармашылыққа жетелеу, мәтінмен жұмыс түрлеріне жаттықтыру;
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
– Қаныш Сәтбаевтың Жезқазған кен орнын ашуы мен зерттеуі
– Ғылым мен өндірісті байланыстырудың маңызы
– Табандылық пен қажырлы еңбек арқылы үлкен жетістікке жету
– Елге қызмет етуге деген адалдық пен патриотизм
– Қазақ ғылымының дамуы мен ұлттық идеялардың өркендеуі.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің II бөлімі. "Үлкен Жезқазған"
Қаныш Сәтбаев және Жезқазған

Өлкетанушы С. Бүкіров өзінің «Біздің Қаныш Имантайұлы» естеліктер кітабында: «1936 жылдың жазы, мауысым күндері әлі есімде. Біздің Жезқазғанда, ол уақытта Наушабай, Кеңгір деп аталатын жерде жеті киіз үй отыратын. Олар Әбдірахман, Сәмет, Әлім, Балғымбай, Байсымақ, Жәнділдә, Әубәкір дегендердің бір топ Бекболат атты ауылы еді. Біз Кеңгірдің оң жақ жағалауында отыратынбыз. Бір күні ауылға ақ брезентпен жабылған машина жетіп келді. Ауыл адамдары қонақтарды көруге жиналды. Машинадан шыққан үш адамға ауыл ақсақалы Әбдірахман амандасқанда:
– Аман ба, Қаныш?!
– Аман, Жақсы! – деген үндер шығып жатты.

– Міне, біздің көптен бері болмаған қадірлі қонағымыз, ет ас, шай қайнат, –деп әмір етті Әбекең өзінің әйелі Момаханға. Қонақтар Әбдірахманның үйіне қарай беттеді. Бұлар сол кездегі Қарсақбай мыс комбинатының бас геологі Қаныш Сәтбаев және Жезқазғанның мыс рудасы мен басқа да металдарын зерттеп жүрген геологтар Саид Сейфуллин мен Василий Штифановтар еді. Киіз үйде отырғандағы әңгімені Сәтбаев бастап, былай деді: – Жуырдағы 7-8 жылда осы далада мыс қаласы Жезқазған салынады. Темір жол салынып, ол Жезқазғанды Қарағандыға қосатын болады. Кен байыту фабрикасы, металлургиялық зауыт, плотина саламыз, қалада мәдениет үйлері, асфальтталған көшелер, көтеген магазиндер, ауруханалар, мектептер мен балабақшалар болады.

– Бәрекелді! – деп ақсақалдар қостағандай болды.

– Рахмет, Қанышжан, – деп Әбдірахман ақсақал қолын қысты. Ақсақалдар мен жастар даладан тауып алған тастарын көрсетіп, беріп жатты. Қаныш олардың сыйына рахмет айтып, жүріп кетті», – деп жазады.

Қ. Сәтбаевтің тапсырмасымен Әбдірахман ақсақал Кеңгір өзені мен Сарысу өзендерінің қосылатын тұсында біраз жылдар су өлшеуші болып қызмет атқарады.

1946 жыл КСРО Жоғарғы Кеңесіне депутаттыққа үміткер болған Қ. И. Сәтбаевқа жастар атынан Сүтемген Бүкіров сенімді өкілі болады.

Дәуір дарабоздарының жасампаз істері мен тынысына қанық Сүтемген Тақабайұлы олар жайында нақты деректерге сүйене отырып, жүздеген очерк пен мақала жазды. Олар Әлкей Марғұлан, Өмірхан Байқоңыров, Сәбит Мұқанов сынды таланттар еді. Солардың ішінде Қаныш Сәтбаевқа көңілі ерекше болған.

Қаныш Имантайұлы Сәтбаевтың геологиялық, ғалымдық өмір жолы Қарсақбаймен тікелей байланысты. Ғалымның Жезқазған жайлы түпсіз терең еңбек жазып, Ұлытау өңірінің бақытты тағдыры үшін күрескендігінен, күресіп қана қоймай, жеңіске жетектегендігінен хабарымыз бар. Ал, оның қазақ математикасына, әдебиеті мен мәдениетіне қосқан үлесін біріміз білсек, біріміз білмейміз. Қаныш Имантайұлының шын аты Ғабдоллағани екенін, Имантайдың бәйбішесі Нұрымның тәрбиесінде болғанын, ол бір кезде «алгебра» атты қазақ тілінде жазылған оқулықтың авторы болғанын, Марс пен Юпитер орбитасының арасындағы планета Қ. И. Сәтбаевтың атымен аталатынын, көрнекті музыка зерттеушісі Александр Затаевичтің «Қазақтың мың әнін» жинақтап құрастырғанда, оның біразын Қаныштан жазып алғанын мен Сүтемген ағамнан естіген едім.

Ғұлама ғалым Ұлытау өңірінің бай қазыналы өлке екендігін дәлелдеген бір ғылыми еңбегінде: «…біздің қолымызда бар бүгінгі нақтылы мәліметтерге сүйенсек, табиғаттың дархан жомарттығы арқасында жер қойнауының әртүрлі бай қазыналары бір жерге шоғырланған Жезқазған жер шарының санаулы бақытты аудандарының бірі деп санауға әбден болады», – деген ғой. Қаныш Имантайұлы сонау 1928 жылдың өзінде «Қарсақбай ауданы және оның болашағы» деген мақаласында: «Жезқазған ауданы әлемдегі мысқа бай аймақтарының бірі саналады. Бәлкім оған болашақта Оралдың қазыналы өлкесі ғана емес, Американың мысты өңірлері де біріншілік алуға жол беріп қалар», – деп жазған. Не деген данышпандық!

1961 жылы көктемде Қаныш Имантайұлы басқарған Қазақстан Ғылым академиясының көшпелі ғылыми сессиясы Жезқазғанда болып, онда Үлкен Жезқазғанның барлық саладағы мәселелері қаралып, келешек проблемалары қозғалды. Сессияда Қ. Сәтбаев сөйлеп, тағы да болашағымыздың алдындағы ғалымдардың борыштарын ғылыми дәлелдермен анықтап береді. Қаныш Сәтбаев Орталық Қазақстанның прогноздық-металлогениялық картасын жасағанда Жезқазған өңірінде мол мыс қорынан тысқары, оның сарқылмас қазынасы – кен жыныстарының құрамында сирек кездесетін түсті металлдардың қоры бар екеніндігін ғылыми жолмен зерделеп шыққан еді. Яғни, 20-дан аса түрлі химиялық элементі, атап айтқанда, қорғасын, мырыш, алтын, күміс, кадмий, сурьма, селен, теллур, рений, осмий

сияқты бағалы металдарды өндірістік жолмен бөліп алу арқылы кен өндіруден түсетін қыруар байлықты еселей түсуге болады. Осы аталғандардың ішінде, ғалым-геологтардың деректері бойынша, әлемдегі жер қойнауындағы ренийдің 30%-ы, ал осмий-187 изотопының 99%-ы Жезқазған мыс кендерінің құрамында шоғырланған екен. Орайы келгенде Сүтемген ағаның кезекті бір жазбасынан үзінді келтірейін, ол: «Қаныш Сәтбаев – ұлы ғұлама қазақ жерінің жерінің металлогениялық картасын жасады. Біздің жеріміздің үсті мен астында не барын көрсетіп берді. Ол сол байлықтың қанша ұрпақтың өміріне жететінін, оны қалай алып игеру керектігін де дана ойшылдықпен ғылыми тұжырымдады. Ол соның бәрінде де туған халқының мол байлығын ысырап етпей, төгіп-шашпай, кеннің қалыптасуына, жатуына қарай аттамалап, бай-кедей деп іріктеп-талғамай, ретімен, жүйесімен алуды ғылыми, адами тұрғыда айтып берді. Бірақ, ол айтқан ғылыми ұсыныс дәл сол дегендей іске асып жатыр ма? Демек, әр адамның немесе билеушінің жүрегінде, ақыл-ойында не жатқанын нақты тап басып айтып беру кімнің қолынан келеді? Дәл жоғарыдағыдай адамдардың жүрегінде не жатқанын білдіретін картаны ешкім жасаған жоқ. Ғылым оған жеткен жоқ. «Еліңді ессіз басқарса, халық шерменде болады» деген осындайдан айтылған». Иә, ойланатын жағдай. Ойланып та жатырмыз.

Жезқазған өңірінің даму тарихына үңілер болсақ, қадау-қадау іргелі істердің куәсі боласыз. Аймақтың шапшаң игерілуіне бірден-бір сбепкер болған – оның мол табиғи байлықтары. Бүгіндері Жезқазған – еліміздегі түсті металлургияның ірі орталығы, Ұлытау облысының бас қаласы.Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы «Егемен Қазақстан» газетіне берген сұхбатында биыл әйгілі ғалым Қаныш Сәтбаевтың туғанына 125 жыл толуын атап өтуді айтқан болатын. Академик Қаныш Сәтбаевтың 125 жылдық мерейтойын дайындау және өткізу жөнінде республика Үкіметінің іс-шаралар жоспары бекітілді. Ғұлама ғалымның мерейтойын Қазақстанның барлық аймақтары атап өтетін болады, Ұлытау облысының әкімі өңірлік іс-шаралар жоспарын бекіті.Жезқазған қаласын Қаныш Сәтбаевтан бөліп қарауға болмайды. Кезінде бізге дейін де, біз де «Қаныш десек, Жезқазған дегеніміз, Жезқазған десек, Қаныш тұрады есте» деп Маяковский үлгісімен үн қатқанбыз. Бүгін ғұлама ғалымның 125 жылдығы қарсаңында, оның сүйікті қаласы Жезқазған өзінің 70 жылдық тойына дайындалуда. 2019 жылы Сәтбаев қаласында «Қ. И. Сәтбаев: Тұлға. Патриот. Ғалым» тақырыбында халықаралық симпозиум өтті. Симпозиумға Ресейден, Қазақстаннан келген ғалымдар баяндама жасады. Баяндамашылар мен жарыссөзге қатынасқандар ғұлама ғалымның еңбектеріне лайықты бағасын берді. Осы симпозиумда мен де сөз сөйлеп, әлем мойындаған ғалым Қаныш Сәтбаевқа Тәуелсіз Қазақ елінің жоғары марапаты «Халық қаһарманы» атағын беру туралы ұсыныс жасаған болатынмын. Бұл ұсынысты көпшілік қолдайды деген сенімдемін. Уақыт өткен сайын Қаныш Сәтбаев жұлдызы жарқырай бермек.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: ауызша баяндау, талдау

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6.Әдебиет

Үйге тапсырма беру: **5 мин**.

5.7. Бақылау:

1. Қаныш Сәтбаев Жезқазған кен орнын қалай ашты?
2. Бұл бөлімде ғылым мен өндірістің байланысы қалай көрсетілген?
3. Қаныштың қандай қасиеттері оның жетістігіне әсер етті?
4. Жезқазғанды зерттеудің Қазақстан үшін маңызы неде?
5. Қаныштың еңбегі отаншылдық тұрғысынан қалай бағаланады?
6. Ғалым ретінде Қаныш қандай қиындықтарды жеңді?

7. Бұл бөлімнен қандай патриоттық идеяларды ұғуға болады?
8. Қаныш Сәтбаевтың ғылыми жаңалықтары қазіргі Қазақстанға қандай үлес қосады?

№ 11 сабақ

5.1.Тақырып: М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің III бөлімі. "Бәрі де майдан үшін».

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин

5.2. Мақсаты: М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесінің III бөлімі «Бәрі де майдан үшін» бөлімінің мақсаты – Қаныш Сәтбаевтың Ұлы Отан соғысы жылдарындағы ерен еңбегі мен ғылымды майдан қажеттіліктеріне бағыттауы арқылы елге қызмет ету рухын көрсету. Бұл бөлімде оның патриоттығы, ерік-жігері және отансүйгіштігі айқындалады.

5.3. Оқу міндеттер: Туған жерін қадірлеу, халқына қызмет ету, ел тірлігі, ел бірлігі, ұрпақ келешегі, адам жанының рухани тазалығы жайлы ойларын жүйелей отырып, адамгершілік пен адамдық қасиетке тәрбиелеу, кәсіптік бағдар беру, өнерге айналған өмірді танып білу,өзіндік тұжырым-пікір жасау дағдыларына үйрету.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Қаныш Сәтбаевтың Ұлы Отан соғысы жылдарындағы еңбегі
– Ғылымды майдан мақсаттарына пайдалану
– Патриотизм мен отанға қызмет ету рухы
– Қиындықтарға төтеп беру және табандылық
– Соғыс кезіндегі ғылыми жаңалықтар мен олардың маңызы

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің III бөлімі. "Бәрі де майдан үшін».

Медеу Сәрсекенің **«Қаныш Сәтбаев»** атты роман-эссесінің **III бөлімі – «Бәрі де майдан үшін»** — қазақтың тұңғыш геолог ғалымы Қаныш Имантайұлы Сәтбаевтың Ұлы Отан соғысы жылдарындағы елге, мемлекетке сіңірген еңбегін баяндайтын тарихи-көркем туынды. Бұл бөлімде автор Қаныш Сәтбаевтың ғылымды ел мүддесіне бағындырған, тылдағы майдангерге айналған ерлік жолын сипаттайды. оғыс басталғанда ел басына күн туады. Майдан шебінде жауға қарсы сарбаздар шайқасса, тылдағылар оларға қару-жарақ, азық-түлік, шикізат жеткізуде аянбай еңбек етеді. Қаныш Сәтбаев та солардың қатарынан табылады. Ол геология саласындағы білімі мен тәжірибесін ел қажетіне жұмсап, Қазақстандағы мыс, қорғасын, молибден, мырыш сияқты стратегиялық маңызы бар кен орындарын тез арада зерттеп, өндіріс жоспарына енгізуге атсалысады.Қаныш Сәтбаев басқарған геологиялық барлау жұмыстары ел үшін, майдан үшін аса маңызды болады. Жезқазған, Балқаш, Қаратау, Кенді Алтай өңірлеріндегі түсті металл кендері майдан қажеттілігіне бағытталады. Мыс пен қорғасын – оқ-дәрі, қару-жарақ жасаудағы ең маңызды шикізат. Қаныш Сәтбаев осы ресурстарды табу мен игеруде ерекше ұйымдастырушылық қабілетін көрсетіп, өндірісті жүйелеуде белсенді рөл атқарады. Бұл бөлімде Қаныштың тек ғалым емес, патриот тұлға ретінде көрінуі ерекше сипатталады. Ол әскери өндірісті қамтамасыз ету үшін тынбай еңбек етеді. Ғалымдар мен кеншілерді ұйымдастырып, жер қойнауындағы байлықты майдан қажетіне жаратуға басшылық етеді. Ол үшін ғылым – зерттеу ғана емес, ел қорғаудың жолы. Соғыс жылдары Қазақстанға еліміздің басқа аймақтарынан көптеген ғалымдар мен инженерлер көшіріліп, эвакуацияланады. Қаныш

Сәтбаев олардың басын қосып, ғылыми ұжым құрып, қиын-қыстау кезеңде де жаңа ашылымдар мен техникалық шешімдер жасауға ұйытқы болады. Ол ғылымды уақыттың талабына бағындырып, тәжірибелік нәтижеге бағыттайды. «Бәрі де майдан үшін» бөлімінде Қаныштың адамгершілік қасиеттері, қарапайым жұмысшыларға, әріптестеріне деген құрметі де айқын көрінеді. Ол ел тағдыры сынға түскен кезде ғылым мен адам әлеуетін жұмылдыра білген кемел тұлға ретінде сипатталады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: Эссе

«Мен соғыс жылдарындағы ғалым болсам...» тақырыбында шағын эссе жазыңыз.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

8.Бақылау: ауызша, сұрақ- жауап

1.Қаныш Сәтбаев Ұлы Отан соғысы кезінде қандай маңызды қызмет атқарды?
2.Соғыс жылдарында ғылымды қандай мақсатта пайдаланды?
3.Қаныштың патриотизмін қай оқиғалар дәлелдейді?
4.Майдан үшін ғылыми зерттеулердің маңызы неде болды?
5. Қиыншылықтар мен ауыр кезеңдерде Қаныш қалай әрекет етті?
6. Соғыс жылдарындағы Қаныштың еңбегі қазіргі ғылымға қандай үлес қосты?
7. Бұл бөлімнен қандай адамгершілік қасиеттерді байқауға болады?
8. Қаныш Сәтбаевтың ұлы ғалым ғана емес, патриот ретінде де үлгі екенін қалай түсінесің?

№ 12 сабақ

5.1.Тақырып: Т. Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы. Т. Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин**.**

5.2. Мақсаты: Т. Жароковтың **«Қырда туған құрыш»** поэмасының мақсаты – елінің, жерінің тәуелсіздігі мен бостандығы үшін күрескен жас тұлғаның ерлігін дәріптеу; қазақ жастарының патриоттық рухын оятып, туған жерді қорғауға шақыру. Поэма арқылы автор отанға деген махаббат пен намыс туралы идеяны жеткізеді.

5.3. Оқу мақсаттары: Қазақтың ақын- жазушыларын біліп, құрметтеуге, отансүйгіштікке, елін, жерін қадірлеуге тәрбиелеу, оқушылардың әдеби –теориялық білімдерін , сөйлеу тілдерін, зейін, көру, есту қабілеттерін дамыту. Өз ойларын көркем -әдеби тілде жеткізе білуге дағдыландыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Ел мен жер үшін күресудің маңызы
– Батырлық пен ерлік, қайсарлық қасиеттері
– Жастардың патриоттық сезімін ояту
– Тәуелсіздік пен азаттық үшін жан қию
– Қазақ халқының ұлттық рухы мен салт-дәстүрі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Тайыр Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы

Тайыр Жароков (1908–1965) - 28 қыркүйекте Батыс Қазақстан облысы, Жәнібек ауданы, Жетібай ауылында туған. Атасы Малтақан қара сөзге шешен, реті келген жерде бірекі ауыз өлең шығара алатын кісі болыпты. Алғаш білімді ауылда ашылған бастауыш мектепте алып, оны 15 жасында бітіріп шығады. 1923–1927 жж. Орынборда қазақтың халық ағарту институтында, 1928–1932 жж. Абай атындағы Алматы мемлекеттік университетінде, 1934–1935 жж. Ленинградтың тарих, философия және әдебиет институтының аспирантурасында оқиды. 1932–1933 жж. жаңадан құрылған Қазақстан Жазушылар одағы ұйымдастыру комитетінің хатшысы, 1933–1934 жж. «Қазақ әдебиеті» газеті редакторының орынбасары, 1938–1942 жж. халық ақыны Ж.Жабаевтың әдеби хатшысы қызметтерін атқарды. Ұлы Отан соғысы кезінде әскер қатарында болды. 1946–1965 жж. Қазақстан Жазушылар одағы мен Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасында (қазіргі «Жазушы» баспасы») жауапты қызметтер атқарды.Алғаш өлеңдер жинағы «Жұлдыз жарығы» деген атпен (1932) басылып шықты. Әр жылдарда «Нефстан», «Коммунизм таңында» (1933), «Мотор жыры», «Күн тіл қатты» (1934), «Мұз тұтқыны» (1935), «Тасқын» (1937–1949), «Отан дауысы» (1938), «Нарын» (1935), «Тастағы жазу» (1940), «Совет сұңқарлары» (1942), «Бақыт жырлары», «Жапанды орман жаңғыртты» (1949), «Костер басында» (1952), «Қырда туған құрыш» (1954, 1955, 1956), «Жыр қанаты» (1956), «Құмдағы дауыл» (1958), «Тау жырлайды» (1962), «Теңіз баласы» (1963), «Тасқынға тосқын» (1965) атты кітаптары жарық көрді. Шығармаларының екі томдығы (1958–1959), таңдамалыларының төрт томдығы (1972–1975) және бір томдығы (1951–1978) басылды. Пушкиннің «Цыгандар», «Кавказ тұтқыны», «Коломнадағы кішкене үй», «Ағайынды қарақшылар», Лермонтовтың «Черкестер», Грибоедовтың «Ақылдың азабы», М.Алигердің «Зоя», т.б. туындыларды аударған. Бірнеше ордендермен марапатталған.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау:

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1.Поэманың негізгі тақырыбы қандай?
2.«Қырда туған құрыш» деген сөз тіркесі қандай мағынаны білдіреді?
3.Поэмадағы басты кейіпкер қандай қасиеттерге ие?
4.Автор поэма арқылы қандай идеяны жеткізгісі келеді?
5.Поэмада қазақ жастарының патриоттығы қалай көрінеді?
6.Туған жерді қорғау ұғымы поэманың қай бөлімінде ерекше айтылады?
7.Поэмадан қандай ұлттық рух пен батылдық туралы сабақ алуға болады?
8. Шығарма қазіргі жастарға қандай әсер қалдырады?

№13 сабақ

Тақырып: Т. Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы. Т. Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин**.**

5.2. Мақсаты: Т. Жароковтың **«Қырда туған құрыш»** поэмасының мақсаты – елінің, жерінің тәуелсіздігі мен бостандығы үшін күрескен жас тұлғаның ерлігін дәріптеу; қазақ жастарының патриоттық рухын оятып, туған жерді қорғауға шақыру. Поэма арқылы автор отанға деген махаббат пен намыс туралы идеяны жеткізеді.

5.3. Оқу мақсаттары: Қазақтың ақын- жазушыларын біліп, құрметтеуге, отансүйгіштікке, елін, жерін қадірлеуге тәрбиелеу, оқушылардың әдеби –теориялық білімдерін , сөйлеу тілдерін, зейін, көру, есту қабілеттерін дамыту. Өз ойларын көркем -әдеби тілде жеткізе білуге дағдыландыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

– Ел мен жер үшін күресудің маңызы
– Батырлық пен ерлік, қайсарлық қасиеттері
– Жастардың патриоттық сезімін ояту
– Тәуелсіздік пен азаттық үшін жан қию
– Қазақ халқының ұлттық рухы мен салт-дәстүрі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Тайыр Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы

Тұрсынбек Жароковтың «Қырда туған құрыш» поэмасы – қазақ әдебиетіндегі еңбек адамының бейнесін ардақтаған шығармалардың бірі. Поэмада қыр төсінде дүниеге келіп, еңбекпен шыныққан, рухы мықты, болаттай берік жаңа адамның бейнесі сомдалады. Ақын бұл шығармада қазақ даласындағы кең көлемді өзгерістерді, индустрия мен техника жетістіктерінің ауыл өміріне енуін, сол арқылы жаңа қоғамдық сананың қалыптасуын көрсетеді. Жароков еңбек адамын тек физикалық күш иесі ретінде емес, сонымен қатар заман көшіне ілесіп, рухани жаңарған, білім мен техниканы меңгерген тұлға ретінде бейнелейді. Поэмада даланың қатаң табиғатымен бетпе-бет келіп, қиындыққа мойымай, өндірісте шыңдалған қайратты жандардың ерлігі суреттеледі. Автор қазақ жастарының бойындағы ерік-жігерді, еңбекке деген сүйіспеншілікті, елге адал қызмет етуге деген құлшыныста ерекше шабытпен жырлайды. «Қырда туған құрыш» – кеңестік дәуірдегі индустрияландыру саясатының қазақ жеріне әсері мен соның нәтижесінде туған жаңа әлеуметтік ортаның әдеби көрінісі. Бұл поэмада еңбек – басты құндылық, ал еңбек адамы – қоғамның тірегі ретінде танылады. Жароков өз кейіпкерлерін мадақтай отырып, оларды үлгі етеді, жас ұрпақты еңбеккорлыққа, табандылыққа, Отанға адал болуға үндейді.

Ақынның тілі көркем, бейнелеу құралдары әсерлі. Ол табиғатты суреттеу арқылы кейіпкерлерінің мінезін ашады, болаттай қайсарлықты жыр етеді. Жалпы алғанда, «Қырда туған құрыш» поэмасы – кеңестік еңбек идеологиясының қазақ әдебиетіндегі жарқын үлгілерінің бірі, әрі туған жерін сүйетін, еңбекпен елін көркейтуге ұмтылған адамдардың рухани келбетін биік деңгейде көрсеткен шығарма.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.
Үйге тапсырма беру: 10 мин.
5.7. Бақылау:
Сұрақтар мен тапсырмалар:
1.Поэманың негізгі тақырыбы қандай?
2.«Қырда туған құрыш» деген сөз тіркесі қандай мағынаны білдіреді?
3.Поэмадағы басты кейіпкер қандай қасиеттерге ие?
4.Автор поэма арқылы қандай идеяны жеткізгісі келеді?
5.Поэмада қазақ жастарының патриоттығы қалай көрінеді?
6.Туған жерді қорғау ұғымы поэманың қай бөлімінде ерекше айтылады?
7.Поэмадан қандай ұлттық рух пен батылдық туралы сабақ алуға болады?
8. Шығарма қазіргі жастарға қандай әсер қалдырады?

№ 14 сабақ

Тақырып: Т. Сұлтанбеков "Көшпелі алтын" ғылыми фантастикалық әңгімесі.
Сағат саны: 2 сағ. 90 мин**.**
5.2. Мақсаты: Т. Сұлтанбековтың **«Көшпелі алтын»** ғылыми-фантастикалық әңгімесінің мақсаты – технология мен ғылымның дамуы арқылы қазақтың көшпелі дәстүрлері мен мәдениетін сақтап қалу мүмкіндігін көрсету; сондай-ақ, болашақтағы адам мен табиғат арасындағы үйлесімділік пен жауапкершілік мәселесін қозғау. Әңгіме оқырманды ойландырып, ұлттық сана мен заманауи ғылымның тоғысуы туралы ой туғызады.
5.3. Оқу мақсаттары: «Көшпелі алтын» әңгімесінің негізгі идеясын түсіну. Ғылыми фантастика жанрының ерекшеліктерін меңгеру. Ұлттық дәстүр мен заманауи технологияның байланысын талдау.Адам мен табиғат арасындағы қатынасты саралау. Әңгімедегі символдар мен образдардың маңызын анықтау. Оқырманның сыни ойлау қабілетін дамыту және шығармашылық пікір қалыптастыру
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
– Қазақ көшпелі өмір салтының маңызы мен сақталуы
– Ғылым мен технологияның болашақтағы ролі
– Адам мен табиғат арасындағы үйлесімділік
– Ұлттық мәдениетті заманауи әлемде сақтау мәселесі
– Болашақ қоғамның дамуындағы этикалық және экологиялық мәселелер
– Технологияның адам өміріне әсері және жауапкершілік сезімі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Талапбек Сұлтанбекұлы

Талапбек Сұлтанбекұлы Сұлтанбеков — қазақ әдебиеті мен мәдениетінде ерекше орны бар жазушы, публицист, спорт шебері және ғылымды насихаттаушы тұлға. Ол 1930 жылы Алматы облысы Ақсу ауданында дүниеге келген. Талап Сұлтанбеков – қазақ поэзиясының көрнекті өкілі Ілияс Жансүгіровтің туысы, анасы Дәмеш Берсүгірова да – өз дәуірінің білімді әрі әдебиетке жақын тұлғаларының біріТалап Сұлтанбековтің өмірі мен шығармашылығы – қазақстандық ғылым мен фантастика, спорт және журналистика салаларында терең із қалдырған еңбек жолы. Ол өзінің еңбек жолын мұғалімдіктен бастап, кейін журналистика мен кинематография саласына бет бұрған. Қазақфильм киностудиясында жұмыс істеп, көптеген деректі және көркем фильмдердің сценарий

авторы атанды. Сонымен қатар ол тоғызқұмалақ, дойбы мен шахмат спортын кеңінен насихаттап, осы ойын түрлерінен спорт шебері атанған, әрі сол ойындарды ғылыми-әдістемелік негізде зерттеген еңбектер жазған.Алайда Талап Сұлтанбековтің ең үлкен жетістігі – қазақ әдебиетінде ғылыми фантастика жанрын дамытуы болды. Оның «Ғажайып планета», «Жүрек тулайды», «Көшпелі алтын», «Темір еліне саяхат», «Жұлдыз ат» сынды шығармалары арқылы ол қазақ оқырманына тек қызықты хикая ғана емес, сонымен қатар ғылым мен техниканың дамуы, адамның ақыл-ойының шексіздігі туралы терең ойлар қалдырды. Ол өз шығармаларында болашақ технологиялар мен этикалық сұрақтарды шебер біріктіре отырып, ғылым мен руханият арасындағы байланысты көркем тілмен жеткізді.Талап Сұлтанбеков — ұлттың ойлау көкжиегін кеңейткен, ғылым мен өнерді ұштастыра білген жан-жақты тұлға. Оның шығармашылығы – қазақ әдебиетінде ғылыми фантастика бағытындағы алғашқы әрі шынайы тәжірибелердің бірі болды. Ол 2009 жылы дүниеден өтті, бірақ оның мұрасы – қазақ әдебиеті мен мәдениетінің алтын қорында сақталары сөзсіз.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау:

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1.Әңгіменің негізгі идеясы неде?
2.Ғылыми фантастика жанрының қандай ерекшеліктері байқалады?
3. «Көшпелі алтын» деген атау нені білдіреді деп ойлайсың?
4. Әңгімеде қазақтың көшпелі өмір салты қалай көрсетілген?
5. Ғылым мен технологияның әңгімедегі ролі қандай?
6. Адам мен табиғат арасындағы үйлесімділік мәселесі қалай баяндалған?
7. Әңгіменің болашаққа деген қандай ой-пікірлерді ұсынатынын талдаңыз.
8. Бұл шығарма қазіргі жастарға қандай тәрбиелік мағына береді?

№ 15 сабақ

Тақырып: Т. Сұлтанбеков "Көшпелі алтын" ғылыми фантастикалық әңгімесі.

Сағат саны: 2 сағ. 90 мин**.**

5.2. Мақсаты: Т. Сұлтанбековтың **«Көшпелі алтын»** ғылыми-фантастикалық әңгімесінің мақсаты – технология мен ғылымның дамуы арқылы қазақтың көшпелі дәстүрлері мен мәдениетін сақтап қалу мүмкіндігін көрсету; сондай-ақ, болашақтағы адам мен табиғат арасындағы үйлесімділік пен жауапкершілік мәселесін қозғау. Әңгіме оқырманды ойландырып, ұлттық сана мен заманауи ғылымның тоғысуы туралы ой туғызады.

5.3. Оқу мақсаттары:«Көшпелі алтын» әңгімесінің негізгі идеясын түсіну. Ғылыми фантастика жанрының ерекшеліктерін меңгеру. Ұлттық дәстүр мен заманауи технологияның байланысын талдау.Адам мен табиғат арасындағы қатынасты саралау. Әңгімедегі символдар мен образдардың маңызын анықтау. Оқырманның сыни ойлау қабілетін дамыту және шығармашылық пікір қалыптастыру

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
– Қазақ көшпелі өмір салтының маңызы мен сақталуы
– Ғылым мен технологияның болашақтағы ролі
– Адам мен табиғат арасындағы үйлесімділік
– Ұлттық мәдениетті заманауи әлемде сақтау мәселесі
– Болашақ қоғамның дамуындағы этикалық және экологиялық мәселелер
– Технологияның адам өміріне әсері және жауапкершілік сезімі

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Талас Сұлтанбеков "Көшпелі алтын" ғылыми фантастикалық әңгімес

Талас Сұлтанбековтың «Көшпелі алтын» ғылыми-фантастикалық әңгімесі – қазақ әдебиетіндегі фантастикалық жанрға ерекше серпін берген шығармалардың бірі. Бұл әңгімеде автор ғылым мен техниканың болашақтағы мүмкіндіктерін бейнелеу арқылы адамзаттың рухани және моральдық жауапкершілігін, табиғатпен қарым-қатынасын терең қозғайды. Шығармада ғылыми жетістіктердің тек пайда үшін емес, адамзат игілігіне бағытталуы қажет екені суреттеледі.
Әңгімеде басты оқиға – жер қойнауындағы алтынның кен орны өзінің орнын өзгертіп, бір жерден екінші жерге жылжып жүруімен ерекшеленеді. Бұл – таза фантастикалық идея, бірақ осының айналасында өрбитін сюжет адам психологиясын, ашкөздікті, ғылым мен табыстың арақатынасын шебер ашады. Ғалымдар тобы алтынның қозғалысын зерттеу үстінде түрлі ғылыми тұжырымдар жасап, ерекше құбылыстың табиғатын ашуға тырысады. Автор бұл ғылыми ізденістер арқылы оқырманды ойландыра отырып, табиғаттағы тылсым күштер мен адамның арақатынасын, ғылымның әлі де терең сырларын меңгеру қажеттігін алға тартады. «Көшпелі алтын» – жай ғана қиял емес, ол – ғылыми ойға, болжам мен логикаға құрылған туынды. Мұнда автор табиғаттың адамға бағынышты еместігін, ғылымның дамуы тек техникамен шектелмейтінін, адамзаттың рухани кемелденуімен тікелей байланысты екенін меңзейді. Сонымен қатар шығармада шынайы ғылыми зерттеу барысындағы күрделі ойлар, зерттеушілердің ізденісі мен жауапкершілігі, адамгершілік мәселелері де көркем бейнеленеді. Жалпы, Талас Сұлтанбеков бұл шығармасы арқылы қазақ әдебиетіндегі ғылыми фантастика жанрын дамытуға үлкен үлес қосты. Ол оқырманға тек қызықты оқиға емес, терең философиялық ой ұсынады. «Көшпелі алтын» – ғылыми қиял мен адамгершілік идеяларын үйлестіре білген, ұлттық әдебиеттегі ерекше туынды болып табылады. Талас Сұлтанбековтың «Көшпелі алтын» ғылыми-фантастикалық әңгімесі – қазақ әдебиетіндегі фантастикалық жанрға ерекше серпін берген шығармалардың бірі. Бұл әңгімеде автор ғылым мен техниканың болашақтағы мүмкіндіктерін бейнелеу арқылы адамзаттың рухани және моральдық жауапкершілігін, табиғатпен қарым-қатынасын терең қозғайды. Шығармада ғылыми жетістіктердің тек пайда үшін емес, адамзат игілігіне бағытталуы қажет екені суреттеледі. Әңгімеде басты оқиға – жер қойнауындағы алтынның кен орны өзінің орнын өзгертіп, бір жерден екінші жерге жылжып жүруімен ерекшеленеді. Бұл – таза фантастикалық идея, бірақ осының айналасында өрбитін сюжет адам психологиясын, ашкөздікті, ғылым мен табыстың арақатынасын шебер ашады. Ғалымдар тобы алтынның қозғалысын зерттеу үстінде түрлі ғылыми тұжырымдар жасап, ерекше құбылыстың табиғатын ашуға тырысады. Автор бұл ғылыми ізденістер арқылы оқырманды ойландыра отырып, табиғаттағы тылсым күштер мен адамның арақатынасын, ғылымның әлі де терең сырларын меңгеру қажеттігін алға тартады. «Көшпелі алтын» – жай ғана қиял

емес, ол – ғылыми ойға, болжам мен логикаға құрылған туынды. Мұнда автор табиғаттың адамға бағынышты еместігін, ғылымның дамуы тек техникамен шектелмейтінін, адамзаттың рухани кемелденуімен тікелей байланысты екенін меңзейді. Сонымен қатар шығармада шынайы ғылыми зерттеу барысындағы күрделі ойлар, зерттеушілердің ізденісі мен жауапкершілігі, адамгершілік мәселелері де көркем бейнеленеді. Жалпы, Талас Сұлтанбеков бұл шығармасы арқылы қазақ әдебиетіндегі ғылыми фантастика жанрын дамытуға үлкен үлес қосты. Ол оқырманға тек қызықты оқиға емес, терең философиялық ой ұсынады. «Көшпелі алтын» – ғылыми қиял мен адамгершілік идеяларын үйлестіре білген, ұлттық әдебиеттегі ерекше туынды болып табылады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау:

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Әңгіменің негізгі идеясын түсіндір.
2. «Көшпелі алтын» атауы нені білдіреді?
3. Ғылым мен дәстүрдің байланысын мысалдармен ата.
4. Адам мен табиғаттың қарым-қатынасы туралы ойынды жаз.
5. Болашақтағы көшпелі өмір туралы өз пікіріңді білдір.
6. Әңгімеден алған тәрбиелік ойынды қысқаша баянда.

II семестр

№ 1 сабақ

Тақырып: Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға» өлеңі

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин**.**

5.2. Мақсаты: Оразақын Асқардың «Шетте жүрген бауырларға» өлеңінің мақсаты – шет елде жүрген қазақ бауырларға деген сағыныш пен сүйіспеншілікті білдіру; оларды ел бірлігі мен туған жерге деген махаббатқа шақыру. Өлең арқылы автор шетте жүрген қазақтардың қиындықтары мен елмен байланысын сақтаудың маңыздылығын жеткізеді.

5.3. Оқу мақсаттары: Өлеңнің негізгі идеясын түсіну. Шетте жүрген қазақтардың жағдайы туралы ой қозғау. Туған жер мен елге деген сағыныш сезімін сезіну. Өлеңдегі патриоттық тақырыптарды талдау. Оқырманда бірлік пен ынтымақтастық рухын қалыптастыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

— Шетте жүрген қазақтардың тағдыры мен сағынышы
— Туған елге деген махаббат пен адалдық
— Ел бірлігі мен ұлттық рухтың маңызы

— Шетте жүрген бауырлардың қиыншылықтары мен армандары
— Қазақтың ұлттық идентичностын сақтау мәселелері

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға» өлеңі

Оразақын Асқар

Оразақын Асқар 1935 жылы 16 мамырда Шығыс Түркістан өлкесінің Іле аймағына қарасты Мүкей Қаратас деген жерде дүниеге келген. Суан руынан шыққан. Бастауыш білімді Сарыбұлақ мектебінде алып, Құлжа қаласындағы «Білім жұрты» деп аталатын гимназияда оқыған. 1951 жылы Үрімші қаласында ашылған Ұлттар институтының тіл және әдебиет факультетіне түсіп, оның екінші курсын аяқтағаннан кейін «Шыңжаң газеті» редакциясына қызметке тұрды. Бұл жылдары сол газетке және «Шұғыла» журналына өлеңдері жиі жариялана бастайды.1955 жылы ата-мекені Қазақстанға көшіп келіп, 1961 жылы Қазақ Мемлекеттік университетінің филология факультетін бітіріп шығады. 1955 жылы жарық көрген «Қос жүрек» атты жас ақындардың ұжымдық жинағына өлеңдері енген.Біраз жыл Қазақ КСР Ғылым академиясының Ш. Уәлиханов атындағы Тарих, этнография және археология институтында кіші ғылыми қызметкер, одан кейін Қазақстан Жазушылар одағының көркем әдебиетті насихаттау бюросында нұсқаушы, республикалық Кітап палатасында бөлім меңгерушісі, «Жалын» баспасында аға редактор болған. Қазақтың қара өлеңін жинап, екі томын бастырды.«Балауса» баспасында «Әдеби мұра» бағдарламасына орай, «Әлем балалар әдебиетінің» қазақ тіліндегі елу томдығын шығару жұмысына атсалысты.1996 жылдан Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының мүшесі. Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты. «Ерен еңбегі үшін», «Тәуелсіздіктің 10 жылы» медальдарының иегері. Мұқағали атындағы сыйлықтың иегері. Панфилов ауданының Құрметті азаматы."Тұңғыш" (1964), "Мейірім" (1969), "Күнгей" (1975), "Ләйла" (1977), "Көкорай" (1979), "Балқарағай" (1981), "Сәулет" (1984), "Таудайбол!" (1984), "Белжайлау" (1985), "Өркеш" (1987), "Керімсал" (1991), "Баркөрнеу" (1992), "Орбұлақ" (2000), "Тәуелсіздік тартулары" (2001) атты жинақтары жарық көрді. Асқар қазақтың қара өлең түрлерін ұзақ жылдар бойы ел ішінен жинап, жиырма мың жолдық екі кітабын жариялады ("Қара өлең" (1989, 1997).

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 30 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 15 мин.

5.7. Бақылау:

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1.Ақын өлеңінде кімдерге арнап үн қатады?
2.«Шетте жүрген бауырлар» деген тіркес нені білдіреді?
3. Өлеңде ақын өз бауырларына не деп кеңес береді?
4. Ақынның туған жерге деген көзқарасы өлеңде қалай бейнеленеді?
5. Өлеңдегі негізгі ой мен идея қандай?

№ 2 сабақ

Тақырып: Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға» өлеңі.
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин**.**
5.2. Мақсаты: Оразақын Асқардың «Шетте жүрген бауырларға» өлеңінің мақсаты – шет елде жүрген қазақ бауырларға деген сағыныш пен сүйіспеншілікті білдіру; оларды ел бірлігі мен туған жерге деген махаббатқа шақыру. Өлең арқылы автор шетте жүрген қазақтардың қиындықтары мен елмен байланысын сақтаудың маңыздылығын жеткізеді.
5.3. Оқу мақсаттары: Өлеңнің негізгі идеясын түсіну. Шетте жүрген қазақтардың жағдайы туралы ой қозғау. Туған жер мен елге деген сағыныш сезімін сезіну. Өлеңдегі патриоттық тақырыптарды талдау. Оқырманда бірлік пен ынтымақтастық рухын қалыптастыру.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
— Шетте жүрген қазақтардың тағдыры мен сағынышы
— Туған елге деген махаббат пен адалдық
— Ел бірлігі мен ұлттық рухтың маңызы
— Шетте жүрген бауырлардың қиыншылықтары мен армандары
— Қазақтың ұлттық идентичностын сақтау мәселелері

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Оразақын Асқар "Шетте жүрген бауырларға" өлеңі

Шетелге кетсеңдер де бауыр басып,
Құтты орын тепсендер де ауырласып,
Атажұрт шақырады тұқымым деп,
Құшағын байтақ дала, тауың да ашып.
Бөленіп онда бәрің байлық, баққа,
Тіпті ие болсаңдар да атақ, даңққа,
Бірге ұрпақ барсын жарқын болашаққа,
Бұрыңдар көшті атамекен жаққа.
Қазағың жетті ежелгі арманына,
Жағдайдың қарамаңдар бар, жоғына,
Ілінбеу үшін елдік бірлік керек
Ешқашан енді ешкімнің қармағына.
Уақытша көрсендер де қиыншылық,
Мың артық күн кешуден қорқып-бұғып,
Қожа боп өз жеріңде өз еліңе
Не жетсін тер төгуге соны ұғып.
Астында өз аспаның, өз туыңның,
Өз ауа, нәрін жұтып өз суыңның,
Қандастар қапы қалма, орны бөлек
Күнде өз әнұраныңмен оянудың.
Мәнге ие сәттерің көп елде өтетін,
Озбыр жоқ сыбағаңнан кенде ететін.
Бәріміз ұйымдасып көркейтейік
Қазақтың бейбіт, дербес мемлекетін.
Шетелге кетсеңдер де бауыр басып,
Құтты орын тепсендер де ауырласып,
Атажұрт шақырады тұқымым деп,

Құшағын байтақ дала, тауың да ашып.
Бөленіп онда бәрің байлық, баққа,
Тіпті ие болсаңдар да атақ, даңққа,
Бірге ұрпақ барсын жарқын болашаққа,
Бұрыңдар көшті атамекен жаққа.
Қазағың жетті ежелгі арманына,
Жағдайдың қарамаңдар бар, жоғына,
Ілінбеу үшін елдік бірлік керек
Ешқашан енді ешкімнің қармағына.
Уақытша көрсендер де қиыншылық,
Мың артық күн кешуден қорқып-бұғып,
Қожа боп өз жеріңде өз еліңе
Не жетсін тер төгуге соны ұғып.
Астында өз аспаның, өз туыңның,
Өз ауа, нәрін жұтып өз суыңның,
Қандастар қапы қалма, орны бөлек
Күнде өз әнұраныңмен оянудың.
Мәнге ие сәттерің көп елде өтетін,
Озбыр жоқ сыбағаңнан кенде ететін.
Бәріміз ұйымдасып көркейтейік
Қазақтың бейбіт, дербес мемлекетін.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс

Білім алушылар топта (командада) жұмыс дағдыларын дамытуға және көп тұсты шешімдерді қабылдап, қарапайым жауапты алуға ықпалын беретін оқыту әдісі.

«Әркім уақытты әрқалай пайдаланады» тақырыбында ой-толғау қозғап, жауабын шығарады.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 30 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 15 мин.

5.7. Бақылау:

Сұрақтар мен тапсырмалар:

1.Ақын өлеңінде кімдерге арнап үн қатады?
2.«Шетте жүрген бауырлар» деген тіркес нені білдіреді?
3. Өлеңде ақын өз бауырларына не деп кеңес береді?
4. Ақынның туған жерге деген көзқарасы өлеңде қалай бейнеленеді?
5. Өлеңдегі негізгі ой мен идея қандай?

№ 3 сабақ

Тақырып: С. Сейфуллиннің шығармалары. «Жер қазғандар» повесі. №2 Аралық бақылау

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин**.**

5.2. Мақсаты: «Жер қазғандар» повесінің мақсаты — кеңес дәуіріндегі индустрияландыру кезеңінде еңбек етіп жатқан шахта жұмысшыларының ауыр тұрмысын, еңбектегі ерлігін және адамгершілік қасиеттерін көрсету. Повесть арқылы жазушы еңбек адамының маңызын, оның қоғамдағы орнын жоғары бағалайды. Сонымен қатар, шығарманың мақсаты — жаңарған замандағы жаңа адамды қалыптастыру, қарапайым жұмысшыны қаһарман деңгейіне көтеру, еңбекке құрметпен қарауды дәріптеу. Повесть еңбек арқылы адам мінезінің қалыптасатынын, қиындық арқылы тұлғаның шыңдалатынын суреттейді.

5.3. Оқу мақсаттары: Негізгі кейіпкерлердің мінез-құлқы, іс-әрекеті арқылы олардың бейнесін ашады.Кейіпкерлердің адамгершілік қасиеттерін талдайды. Шығарманың негізгі тақырыбы мен идеясын анықтайды. Еңбек адамы бейнесінің маңызын түсінеді.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

Сәкен Сейфуллиннің «Жер қазғандар» повесінің тақырыптық негізгі мәселелері – еңбек адамының бейнесі мен оның қоғамдағы орны, кеңестік индустрияландыру кезеңіндегі шахтадағы ауыр еңбек шындығы, жұмысшылар арасындағы ынтымақ пен адамгершілік, жаңа қоғам талабына сай өзгеріп жатқан адамның рухани өсуі, сондай-ақ қиындықпен күресе жүріп, өмірдің мәнін табуға ұмтылған қарапайым еңбек адамдарын көрсету. Повесть арқылы жазушы еңбекке деген құрметті, табандылық пен жауапкершілікті дәріптеп, жаңа заманның кейіпкерін бейнелеуді мақсат еткен.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Сәкен Сейфуллиннің шығармалары. «Жер қазғандар» повесі

Сәкен Сейфуллин – қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі, қоғам қайраткері, ақын, прозашы, драматург ретінде халқына елеулі еңбек сіңірген тұлға. Оның шығармалары XX ғасыр басындағы қазақ қоғамының әлеуметтік-саяси ахуалын терең суреттейді. Сәкен Сейфуллин – кеңестік замандағы жаңа әдеби бағыттың белді өкілі, еңбекші халықтың мұңын жырлаған қаламгер. Оның прозалық шығармалары ішінде ерекше орны бар туындылардың бірі – **«Жер қазғандар»** повесі. «Жер қазғандар» – 1927 жылы жазылған, тақырыптық және көркемдік жағынан жаңа сипаттағы шығарма. Повесте кеңес дәуірінің алғашқы жылдарында ел ішіндегі өзгерістер, жұмысшы табының қалыптасуы, қазақ халқының жаңа өмірге бейімделуі шынайы суреттеледі. Шығармада Қарағанды өңіріндегі шахта жұмыстары, жұмысшылардың ауыр тұрмысы мен еңбекке деген көзқарасы, сондай-ақ жаңа заманды қабылдау барысындағы күрделі психологиялық өзгерістер кеңінен көрсетіледі. Басты кейіпкерлер – қазақ жұмысшылары. Олар бұрынғы көшпелі өмір салтынан біртіндеп қол үзіп, өндіріс жұмысына араласа бастайды. Повестегі оқиғалар негізінен шахта маңындағы тіршілікке құрылған. Автор шахта жұмысын тек физикалық еңбек ретінде емес, қазақ даласына келген жаңа өркениет, жаңа өмір нышаны ретінде бейнелейді. Жұмысшылардың тұрмысы, олардың ауыр жағдайы, әлеуметтік теңсіздік, жаңа үкіметтің бұл мәселелерге араласа бастауы – шығарманың негізгі өзегі.Сәкен Сейфуллин бұл повесі арқылы қазақ әдебиетінде пролетарлық тақырыпты алғаш көтерген жазушылардың бірі болды. Ол еңбек адамының бейнесін шынайы, нанымды түрде суреттеді. Сонымен қатар, бұл шығарма арқылы автор қазақ халқының дәстүрлі өмірі мен жаңа қоғамдық құрылыс арасындағы күрделі өтпелі кезеңін, әлеуметтік сілкіністерді, рухани өзгерістерді терең жеткізді.«Жер қазғандар» повесі – Сәкен Сейфуллиннің шебер прозалық туындыларының бірі ретінде қазақ әдебиетінің дамуына үлкен үлес қосты. Бұл шығармада еңбек адамының тағдыры, жаңа өмірге ұмтылысы, қоғамдық өзгерістерге бейімделуі көркем тілмен, терең әлеуметтік астармен суреттелген. Сәкен өз заманының тынысын тап басып, жаңа тұрпаттағы кейіпкерлер галереясын жасады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: Ауызша баяндау, талдау

№2 Аралық бақылау жұмысы:

1. М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің II бөлімі. "Үлкен Жезқазған".
2. М.Сәрсекенің "Қаныш Сәтбаев" роман эссесінің III бөлімі. "Бәрі де майдан

үшін».
3. Т. Жароков "Қырда туған құрыш" поэмасы.
4. Т. Сұлтанбеков "Көшпелі алтын" ғылыми фантастикалық әңгімесі.
5. Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға» өлеңі
6. С. Сейфуллиннің өмірі мен шығармалары.
7. С. Сейфуллиннің шығармалары. «Жер қазғандар» повесі
Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 25 мин.
Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.
Сабақты қорытындылау: 10 мин.
5.6. **Әдебиет**
Негізгі:
1.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті : Оқулық 10-сын. Астана «Арман ПВ», 2014
2.Әдістемелік құрал. 10-сынып Астана «Арман ПВ» 2014;
3.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті : Әдімтемелік құрал 10-сынып;4.Тұрсынғалиева С.Ч, Берекенова Ә.С. Қазақ әдебиеті Хрестоматия 10-сынып (Қ-Г) Астана «Арман ПВ», 2014;
5.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті: Жұмыс дәптері 10 сынып Астана «Арман ПВ», 2014;
6. Адуллабекова А. Т., Ахбанбетова Ү.Ш. Қазақ әдебиеті. Шымкент, 2011
7. Кемелхан Д.Ж, Ахбанбетова Ү.Ш., Сәлім Е.Қ. Қазақ әдебиеті. Қарағанды 2019
Қосымша әдебиеттер:
1.С.Садырбаев Халық әдебиетінің тарихи негіздері А.1992.
2.Сәтбаева Ш, Ш.Құдайбердиев – Алматы 1990
3.Сыздықова Р. А. Байтұрсынов Алматы 1990
4.Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. –Алматы 1995 .
5.З. Қабдолов «Сөз өнері» Алматы 2002
6.Бес ғасыр жырлайды 2 томдық- Алматы 1989.
7.Қазақ әдебиеті анықтамалығы. Алматы 2000
8.Ы.Алтынсарин атындағы ҚР Білім Академиясы.
9.Әбдезұлы Қ. Тарих және тағдыр. Алматы 2004-208б.
10.Кәрібаева Б. Қазіргі қазақ әдебиетінің даму арналары: Зерттеулер. Астана 2010
Үйге тапсырма беру: 5 мин.
5.7. Бақылау.
1. Повестің басты кейіпкерлері кімдер және олардың қызметі қандай?
2. Шығармада қандай оқиға желісі сипатталған?
3. Шахтадағы жұмыс жағдайы қалай суреттеледі?
4. Кейіпкерлер қандай қиындықтарға тап болады?
5. Повестің соңында қандай қорытынды жасалады?

№ 4 сабақ

5.1.Тақырып: Ш. Мұртазаның өмірі мен шығармашылығы.
Сағат саны: 3 сағ. 130 мин.
5.2. Мақсаты: Шерхан Мұртазаның өмірі мен шығармашылығындағы мақсат — қазақ халқының тарихи тағдырын, әлеуметтік әділетсіздікті, ұлттық рух пен тіл тағдырын терең суреттеу. Ол өз шығармалары арқылы халықтың шыншыл тарихын айтуға, әділет пен адалдықты ту етуге, ұлтты оятуға ұмтылды. Жазушының мақсаты — қарапайым халықтың

үнін жеткізу, елдің болашағы үшін күрескен азаматтардың бейнесін жасап, ел мен жерге деген сүйіспеншілікті ұрпақ санасына сіңіру.

5.3. Оқу міндеттері: Шерхан Мұртазаның өмірі мен шығармашылығын танып-білу, оның шығармаларындағы ұлттық және әлеуметтік мәселелерді түсіну, қазақ әдебиетіндегі рөлін анықтау және алған білімді тұжырымдап жеткізу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері: Шерхан Мұртазаның шығармашылығының негізгі мәселелері — ұлттық рухты сақтап, халықтың тарихи тағдырын көрсету, әділетсіздік пен әлеуметтік теңсіздікке қарсы тұру, елге деген сүйіспеншілік пен патриотизмді насихаттау, сондай-ақ адамның ішкі жан дүниесін терең ашу және қоғамдағы өзгерістерді бейнелеу.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Шерхан Мұртазаның өмірі мен шығармашылығы

Шерхан Мұртаза (1933–2011) — қазақ әдебиетінің көрнекті ақыны, жазушысы, публицисті және қоғам қайраткері. Ол Қазақстанның мәдени және әдеби өмірінде ерекше орны бар тұлға. Шерхан Мұртаза шығармашылығы қазақ поэзиясында жаңа леп пен терең философиялық мазмұн әкелді, оның өлеңдері халқымыздың рухани болмысын, тарихи тағдырын, туған елге деген шексіз махаббатын терең суреттейді. Шерхан Мұртаза 1933 жылы Қарағанды облысында туған. Ол Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін бітіріп, әдебиетпен кәсіби түрде айналысты. Өмірінің басым бөлігін қазақ әдебиетін дамытуға арнады, сонымен қатар қоғамдық-саяси салаларда да белсенді болды. Оның қоғамдық қызметі Қазақстанның тәуелсіздігі кезеңінде айрықша маңызға ие болды. Шерхан Мұртаза бірнеше жыл Қазақстан Жазушылар одағының төрағасы болды, әдебиеттің дамуына зор үлес қосты. Шерхан Мұртазаның поэзиясы халықтың ұлттық рухын көтеруге, тарихи сананы оятуға бағытталған. Оның өлеңдерінде адам тағдыры, махаббат, ел мен жер, әділдік пен шындық идеялары басым көрінеді. Ақын өлеңдерінде қарапайым халықтың өмірі мен сезімдері, қазақтың салт-дәстүрлері, табиғаттың сұлулығы нәзік әрі көркем тілмен бейнеленеді. Мұртаза шығармаларында қоғамдық мәселелерге, ұлттық бірлік пен тәуелсіздікке, тіл мен мәдениетті сақтауға ерекше көңіл бөлінді. Оның өлеңдері мен поэмалары қазақ поэзиясының алтын қорына айналды. Сонымен қатар Шерхан Мұртаза прозада да табысты болды. Оның әңгімелері мен повестері қоғамдағы әділетсіздік, адамгершілік, рухани құндылықтар туралы ой салады. Оның шығармаларының кейіпкерлері – қарапайым адамдар, олардың өмірлік күресі мен армандары. Шерхан Мұртаза әдебиет пен мәдениеттің дамуына ғана емес, сонымен қатар қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін көтеруге де үлкен күш салды. Ол тәуелсіз Қазақстанның рухани негіздерін қалыптастыруда белсенді рөл атқарды. Шерхан Мұртаза — қазақ әдебиеті мен мәдениетінің дамуына зор үлес қосқан ақын, жазушы және қоғам қайраткері. Оның шығармаларының тақырыбы кең, идеясы терең, көркем тілі бай әрі әсерлі. Ол ұлттық сана мен руханияттың дамуына сүбелі үлес қосты және қазақ әдебиетін жаңа деңгейге көтерді. Оның мұрасы бүгінгі қазақ әдебиеті мен мәдениетінің негізі болып табылады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: бағыт беру

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап негізгі анықтамаға жетелейді. Студенттер өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.
Сабақты қорытындылау: 15 мин.
Үйге тапсырма беру: 1**5 мин.**
5.7. Бақылау:
1. Шерхан Мұртазаның шығармашылығы қандай негізгі тақырыптарға арналған?
2. Жазушының қазақ әдебиетіндегі орны қандай?
3. Оның қандай шығармалары сенің есіңде ерекше қалды және неге?
4. Шерхан Мұртазаның шығармаларында қандай әлеуметтік мәселелер көтеріледі?
5. Жазушының шығармалары арқылы ұлт рухын қалай түсінуге болады?
6. Оның шығармалары қазіргі қоғамға қандай тәрбие береді деп ойлайсың?

№ 5 сабақ

5.1.Тақырып: Ш. Мұртаза. "Бесеудің хаты" драмасы
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.
5.2. Мақсаты: Шерхан Мұртазаның «Бесеудің хаты» драмасының мақсаты — жастардың патриоттық сезімін оятып, ел тағдырына бей-жай қарамауға шақыру, ұлттық бірлік пен жауапкершілікті дәріптеу.
5.3. Оқу міндеттері: Шерхан Мұртазаның өмірі мен шығармашылығын танып-білу, оның шығармаларындағы ұлттық және әлеуметтік мәселелерді түсіну, қазақ әдебиетіндегі рөлін анықтау және алған білімді тұжырымдап жеткізу.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
4. Тақырыптың негізгі мәселелері: «Бесеудің хаты» драмасының негізгі мәселелері — жастардың елге деген патриоттық борышы, ұлттық бірлік пен ынтымақ, қоғамдағы әділетсіздік пен дұрыс өмір сүру құндылықтары, сонымен қатар азаматтық жауапкершілік пен рухани тәрбиенің маңызы.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Шерхан Мұртаза "Бесеудің хаты" драмасы

Шерхан Мұртазаның «Бесеудің хаты» драмасы – қазақ әдебиетіндегі әлеуметтік-саяси тақырыптарды ашатын маңызды туынды. Бұл шығарма халықтың ауыр тұрмысы мен әділетсіздікке қарсы күресін көркем тілмен бейнелейді. Драмада бес кейіпкердің ортақ үнін білдіретін хат арқылы қоғамдағы әлеуметтік проблемалар, әділетсіздік, халықтың құқығы мен мүддесі көтеріліп, шынайы өмірдің қиындықтары ашылады.«Бесеудің хаты» – халықтың шын сезімін, мұң-мұқтажын көрсететін қоғамдық мазмұны зор пьеса. Шерхан Мұртаза бұл драмасында адамгершілік, әділдік, шындық сияқты құндылықтарды насихаттай отырып, қоғамдағы өзгерістерге үміт артады. Әр кейіпкердің тағдыры мен ой-пікірлері арқылы автор ұлттық сана мен рухани жаңғыру мәселесін қозғайды.Пьесаның көркемдік ерекшелігі – қарапайым адамдардың үнін көтеруі, олардың өмірлік қиыншылықтарын терең әрі әділ көрсетуінде. «Бесеудің хаты» – қазақ драматургиясында халықтық тақырыпты шынайы және өткір жеткізген, рухани тәрбиелік мәні зор шығарма. Ол көрерменді ойлануға, қоғамдағы әділетсіздікке қарсы тұруға, бірігуге шақырады.Қорыта айтқанда, «Бесеудің хаты» драмасы – Шерхан Мұртазаның қазақ қоғамының әлеуметтік-рухани мәселелеріне деген шынайы көзқарасын көрсететін, ұлттық әдебиетіміздегі маңызды шығармалардың бірі. Ол ұлттың болашағы үшін күрес пен үміттің символы ретінде бағаланады.
5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: бағыт беру

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап негізгі анықтамаға жетелейді. Студенттер өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 1**5 мин.**

5.7. Бақылау:

1. Драмада «бесеудің хаты» қандай мағынаға ие және ол қандай мәселені көтереді?
2. Пьесадағы басты кейіпкерлер кімдер және олардың өмірлік көзқарастары қалай ерекшеленеді?
3. Шерхан Мұртаза драмасында қоғамдағы қай әділетсіздіктер ашық көрсетіледі?
4. «Бесеудің хаты» драмасының негізгі идеясы қандай?
5. Драмада адамгершілік пен әділеттілік қалай бейнеленген?
6. Шығармадағы кейіпкерлердің әрекеттері арқылы автор қандай құндылықтарды насихаттайды?
7. Драма қазақ қоғамындағы қай кезеңге тән әлеуметтік проблемаларды көрсетеді?
8. Пьесаның құрылымы мен тілінің ерекшеліктері қандай?
9. «Бесеудің хаты» драмасының оқырманға немесе көрерменге қандай тәрбиелік мәні бар?
10. Шерхан Мұртазаның бұл шығармасынан қандай рухани және қоғамдық сабақ алуға болады?

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

№ 6 сабақ

5.1. Тақырып: Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығы.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығының мақсаты — қазақ халқының ұлттық болмысын, салт-дәстүрі мен тағдырын көрсету, оның рухани-мәдени жаңғыруына үлес қосу, сондай-ақ әділеттік пен адамгершілік құндылықтарын дәріптеу арқылы ұлтты ояту және әдебиетті дамыту.

5.3. Оқу мақсаттары: Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығын танып-білу, негізгі шығармаларын түсіну және қазақ әдебиетіндегі рөлін анықтау.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4.Тақырыптың негізгі мәселелері: Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығының негізгі мәселелері — ұлттық болмыс пен мәдениетті сақтау, әлеуметтік әділеттілік, адамның рухани дамуы және халықтың тағдыры.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығы

Ілияс Жансүгіров — қазақ әдебиетінің аса ірі өкілдерінің бірі, ақын, драматург, прозашы және қоғам қайраткері. Ол 1894 жылы Жетісу өңірінде, қазіргі Алматы облысы

Ақсу ауданында дүниеге келген. Ілияс жастайынан ауыз әдебиетіне, халық әндері мен жырларына құмар болып өсіп, алғашқы сауатын молдадан ашқан. Кейін ауыл мектебінде, Жетісу мұғалімдер семинариясында, Мәскеудегі Коммунистік журналистика институтында білім алып, заманның озық ойлы, білімді тұлғасына айналды.Ілияс Жансүгіров — қазақ поэзиясының жаңа белеске шығуына себепкер болған ақын. Оның «Жетісу суреттері», «Дала», «Күй», «Күйші», «Құлагер» атты поэмалары ұлттық рух пен эстетикалық тереңдікке толы. Әсіресе, Ақан сері мен Құлагер тағдырын бейнелейтін «Құлагер» поэмасы қазақ әдебиетіндегі символикалық трагедияның шоқтығы биік үлгісі ретінде бағаланады. Бұл шығармаларда ол қазақ халқының тарихын, мәдениетін, тұрмысын және ішкі жан әлемін терең суреттейді. Оның тілі — шұрайлы, бейнелі, поэтикалық қуаты мол.Ілияс Жансүгіров тек ақын емес, сонымен қатар драматург және прозашы ретінде де қазақ әдебиетіне үлес қосқан. Оның «Исатай — Махамбет», «Тұрмыс толқынында» секілді пьесалары сахна өнерінің дамуына ықпал етті. Жазушы қоғамдағы әлеуметтік әділетсіздіктерді, елдің отаршылдық кезеңдегі хал-ахуалын шебер суреттеді. Сонымен қатар Ілияс аударма саласында да еңбек етті — Пушкиннің, Гогольдің, Горькийдің шығармаларын қазақ тіліне тәржімалап, ұлттық әдебиеттің өрісін кеңейтті.Қоғам қайраткері ретінде Ілияс Жансүгіров Қазақ АКСР-інің Халық ағарту комиссариатында қызмет атқарып, әдебиет пен мәдениеттің дамуына күш салды. Алайда оның шығармашылық еркіндігі мен азаматтық ұстанымы кеңестік билікке ұнамай, 1937 жылы «халық жауы» деген жалған айыппен ұсталып, 1938 жылы атылды. Бұл — қазақ зиялыларына қарсы жүргізілген қуғын-сүргіннің ең қайғылы беттерінің бірі болды.Бүгінде Ілияс Жансүгіровтің есімі қазақ әдебиетінің алтын қорында жазулы. Оның поэзиясы — халықтың рухани болмысын, мәдени мұрасын, еркіндікке деген ұмтылысын бейнелейтін өлмес мұра. Ақынның есімімен аталатын оқу орындары, көшелер, әдеби байқаулар бар. Ол – туған халқының рухани көсемі, әділдіктің, шындықтың және өнердің шынайы жыршысы болып қала береді.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 15 мин.

5.7.Бақылау: Сұрақтар мен тапсырмалар

1. Ілияс Жансүгіров қай жылы және қай жерде дүниеге келген?
2. Ақын қандай оқу орындарында білім алған?
3. Ілияс Жансүгіровтің қандай танымал поэмаларын білесің?
4. «Құлагер» поэмасы кім туралы жазылған?
5. Ілияс Жансүгіров не себепті 1937 жылы қудаланды?

№ 7 сабақ

5.1. Тақырып: Ілияс Жансүгіров "Түрксіб" драмасы.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығының мақсаты — қазақ халқының ұлттық болмысын, салт-дәстүрі мен тағдырын көрсету, оның рухани-мәдени жаңғыруына үлес қосу, сондай-ақ әділеттік пен адамгершілік құндылықтарын дәріптеу арқылы ұлтты ояту және әдебиетті дамыту.

5.3. Оқу мақсаттары: Ілияс Жансүгіровтың «Түрксіб» драмасын оқудың оқу мақсаттары — драманың мазмұнын түсіну, кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау, шығарманың тақырыбы мен идеясын ашу, ұлттық рух пен еңбек адамының маңызын бағалау, сондай-ақ алған білімді жүйелі түрде жеткізе білу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері: «Түрксіб» драмасының негізгі мәселелері — ұлттық рухты сақтап, еңбек адамдарының еңбегін дәріптеу, халық бірлігі мен патриотизм, заман талабына сай өзгерістер мен индустрияландыру, сондай-ақ адамдық қасиеттер мен әлеуметтік әділеттілік.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

ІлиясЖансүгіров "Түрксіб" драмасы

Ілияс Жансүгіровтің «Түрксіб» драмасы — қазақ әдебиетіндегі өндірістік тақырыпты арқау еткен алғашқы туындылардың бірі. Бұл шығарма Кеңес дәуірінің индустрияландыру саясаты мен Қазақстандағы Түркістан–Сібір теміржолының құрылысы сияқты ірі тарихи оқиғаларды көркем бейнелеуге арналған. Драмада еңбек адамының жаңа қоғамдағы орнын, техника мен ғылымның дамуын, ұлттық сананың жаңғыруын көрсету басты мақсат етіп қойылған.«Түрксіб» драмасында теміржол құрылысына қатысқан жұмысшылардың тағдыры, олардың ерік-жігері мен қажырлы еңбегі суреттеледі. Шығармада түрлі әлеуметтік топтардың, соның ішінде байлар мен кедейлердің, инженерлер мен қарапайым еңбек адамдарының арасындағы қайшылықтар айқын көрініс табады. Бұл драма кеңестік идеологияны дәріптегенімен, Ілияс Жансүгіров оны тек насихат құралы емес, көркемдік құрал ретінде пайдалана білді. Ол өндіріс процесін құрғақ суреттемей, оны кейіпкерлердің тағдырымен, мінезімен, ішкі жан дүниесімен астастыра отырып бейнеледі.Драманың басты ерекшелігі – тарихи шындық пен көркем қиялдың үйлесімді тоғысуы. Ілияс бұл шығармасында жұмысшы табының қалыптасу жолын, қазақ халқының техникалық өркениетке бет бұруын көрсетуді мақсат тұтқан. Теміржол – бұл жерде жай ғана құрылыс нысаны емес, қазақ даласына келіп жатқан жаңарудың, өркендеудің, ғылым мен мәдениеттің символы ретінде алынған. Осы арқылы автор ұлттық сананың оянуы мен қоғамдағы өзгерістерге деген халықтың көзқарасын көрсетуге тырысады.Сонымен қатар, шығармада ұлттық рух, тіл мен мәдениетті сақтау мәселелері де астарлы түрде қозғалады. Ілияс Жансүгіровтің поэтикалық тілі, бейнелі сөйлемдері, диалог құрудағы шеберлігі драманың көркемдік деңгейін көтере түскен. Ол әр кейіпкердің болмысын нақты әрекет пен шынайы сөз арқылы аша біледі. Кейіпкерлердің ішкі қақтығыстары мен дүниетанымы сол заманның идеологиялық аясында өрбиді.«Түрксіб» драмасы — Ілияс Жансүгіровтің қаламгер ретіндегі батылдығын, оның замана келбетін әдебиетке әкелудегі шеберлігін айғақтайтын шығарма. Ол – өндірістік тақырыпты ұлттық әдебиетке енгізген алғашқы драмалық туындылардың бірі ғана емес, сонымен қатар XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамының даму жолдарын көркем бейнелеген құнды тарихи туынды.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.
Үйге тапсырма беру: **15 мин.**
5.7.Бақылау: Сұрақтар мен тапсырмалар
1. Түрксіб» драмасының авторы кім және бұл шығарма қай кезеңде жазылған?
2. Түрксіб теміржолының құрылыс жұмысы қай аймақтарды байланыстырды?
3. Драмада қандай негізгі тарихи оқиға суреттеледі?
4. Шығармада қандай әлеуметтік топтар арасындағы қайшылық көрсетіледі?
5. Теміржол құрылысы қандай идеяның символы ретінде алынған?

№ 8 сабақ

5.1. Тақырып: Жұбан Әбдірашев "Дала, сенің ұлыңмын" өлеңі.
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.
5.2. Мақсаты: Жұбан Әбдірашевтің «Дала, сенің ұлыңмын» өлеңінің мақсаты — туған далаға деген перзенттік сүйіспеншілікті көрсету, ел мен жерге адалдықты дәріптеу, оқырман бойында отансүйгіштік пен мақтаныш сезімін ояту.
5.3. Оқу мақсаттары:
– Өлеңнің мазмұнын түсініп, негізгі идеясын анықтау;
– Ақынның туған жерге деген сүйіспеншілігін сипаттау;
– Көркемдік тәсілдерді тану және олардың мәнін түсіндіру;
– Оқушының отансүйгіштік сезімін дамыту;
– Өлең мазмұнына сай өзіндік пікір білдіру және тұжырым жасау.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері: Жұбан Әбдірашевтің «Дала, сенің ұлыңмын» өлеңінің негізгі мәселелері — туған жерге деген перзенттік сүйіспеншілік, ел мен жер алдындағы жауапкершілік, ұлттық мақтаныш пен рухты биіктету, сондай-ақ адам мен табиғаттың рухани байланысы.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин

Жұбан Әбдірашев "Дала, сенің ұлыңмын" өлеңі

Жұбан Әбдірашевтің «Дала, сенің ұлыңмын» өлеңі — туған жерге, туған далаға деген шексіз сүйіспеншілік пен перзенттік парыз сезімінен туған шабытты туынды. Ақын бұл өлеңде өзін даланың мәңгілік баласы, сол даланың топырағынан жаралған, ауасымен тыныстап, шуағынан жылу алған ұл ретінде бейнелейді. Бұл өлең — поэтикалық тұрғыда адамның туған жермен рухани байланысын көрсететін терең мазмұнды шығарма**.**Ақын үшін дала — жай ғана кеңістік емес, ол өмірдің бастау көзі, тіршіліктің тамыры, ұлттың рухани өзегі. «Дала, сенің ұлыңмын» деген жолы арқылы ол туған жерді ұлы ана бейнесінде елестетіп, өзі соның адал перзенті екенін айтып, мақтанышпен мойындайды. Мұндағы «дала» сөзі — қазақ халқының тағдырымен біте қайнасқан ұғым. Себебі тарихта ел мен жердің, ер мен даланың тағдыры қатар өрілген. Осы тұста ақын өз оқырманына ұлт пен туған жердің арасындағы ажырамас байланысты сезіндіреді.Өлеңде қолданылған көркемдік құралдар – метафоралар, эпитеттер мен поэтикалық қайталаулар – шығарма мазмұнын тереңдетіп, автордың ішкі тебіренісін оқырманға әсерлі жеткізеді. Ақын даланың «шаңдақ та болса да ошағы» екенін айтып, туған жердің кез келген жағдайына төзе алатынын білдіреді. Бұл – шынайы патриотизмнің белгісі. Сондай-ақ, «өзім де бір көшермін» деген жолдар арқылы Жұбан Әбдірашев өзінің өмір жолын ұлт тарихымен

байланыстырады. Көш — бұл жерде өмірдің қозғалысы, елдің көшпелі болмысы мен уақыттың жалғастығын білдіреді.Ақынның бұл өлеңі — әр қазақ баласының жүрегіндегі туған жерге деген сүйіспеншілікті оятатын, оны қорғауға, қадірлеуге шақыратын шынайы азаматтық үні. «Дала, сенің ұлыңмын» – бұл жай ғана поэтикалық жол емес, бұл — ұлтқа адалдықтың, жерге тағзымның, рухани тамырға берік болудың көркем үлгісі. Сондықтан бұл өлең қазақ поэзиясында туған жер тақырыбын биік деңгейде бейнелеген мәнді туындылардың бірі болып қала береді.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: презентация

Презентация студенттерге слайдтар, қағазда үлестірілетін материалдар, компьютер экранда анимациялық көріністерді бейнелеуге, дайындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тақырыптарды еркін меңгеруге көмектеседі.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: **15 мин**.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап

1. Өлеңде туған жерге деген сүйіспеншілік қалай көрініс табады?
2. «Дала, сенің ұлыңмын» деген жолдың мағынасы қандай?
3. Ақын даланы қандай бейнелермен суреттейді?
4. Өлеңнің негізгі идеясы қандай?

№ 9 сабақ

5.1. Тақырып: Бексұлтан Мұқай "Өмірзая" романы

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Бексұлтан Мұқайдың «Өмірзая» романының мақсаты — адам өміріндегі рухани күйзеліс пен әділетсіздікке қарсы тұруды суреттеу, тұлғалық қайшылықтар мен ар-ождан мәселесін көтеру арқылы оқырманды ойландыру, қоғамдағы әлеуметтік әділетсіздікті, адам жанының нәзік иірімдерін ашып көрсету.

5.3. Оқу мақсаттары:

- Романның мазмұнын, тақырыбы мен идеясын түсіну;
– Кейіпкерлердің мінезін, іс-әрекетін талдау арқылы адам бойындағы моральдық құндылықтарды анықтау;
– Рухани және әлеуметтік мәселелерді саралап, автор көзқарасын бағалау;
– Әдеби шығарманы сыни тұрғыдан талдап, өз пікірін дәлелмен жеткізу;
– Романды оқи отырып, әділет, ар-ождан, өмір мәні туралы түсінік қалыптастыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері: Бексұлтан Мұқайдың «Өмірзая» романының негізгі мәселелері — адамның ар-ожданы мен рухани азабы, қоғамдағы әділетсіздік пен мансапқорлық, махаббат пен сатқындық, тұлғалық жалғыздық пен шындық үшін күрес, сондай-ақ өмірдің мәні мен адамның ішкі күйзелісіне терең үңілу.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Бексұлтан Мұқай "Өмірзая" романы

Бексұлтан Мұқайдың «Өмірзая» романы — қазақ әдебиетіндегі терең психологиялық, әлеуметтік және ұлттық рухани мәселелерді көтеретін шоқтығы биік туынды. Бұл

шығармада бір адамның тағдыры арқылы тұтас бір қоғамның, бір дәуірдің күрделі келбеті, адам жанындағы күйзеліс пен үміт, арман мен шындық арасындағы арпалыс көркем суреттеледі. Романның басты кейіпкері — Сағынтай есімді өнер адамы. Ол — талантты журналист, шынайылықты, әділдікті ту еткен, бірақ қоғамдағы жалғандық пен әділетсіздікке қарсы тұра алмай, ішкі жан күйзелісіне түскен адам.Сағынтайдың ішкі дағдарысы — кеңестік жүйенің соңғы кезеңіндегі рухани жүдеу қазақ интеллигенциясының күйін сипаттайды. Оның тұлғалық трагедиясы — жеке бастың емес, тұтас ұлттың, ұрпақтың трагедиясы. Жазушы осы арқылы өнер мен руханиятқа адал, бірақ сол адалдығы үшін жапа шеккен адамдардың бейнесін ашады. Сағынтайдың жан дүниесіндегі күрес, оның әділет іздеген ішкі әлемі — оқырманды терең ойға жетелейді.«Өмірзая» романы — атауының өзі айтып тұрғандай, болмысы нәзік, бірақ гүлдей солып бара жатқан рухтың символы. Өмірзая — табиғатта сирек кездесетін гүл, ол ауыр жағдайда ғана өсіп, ерекше сезім мен көңіл күйге жетелейді. Романдағы бұл атау — бас кейіпкердің ішкі әлемі мен тағдырына тұспалдап қойылған. Сағынтай да сол гүл сияқты — өмірге құштар, бірақ қоршаған ортаның қаталдығы мен суықтығы оны солдырып барады.Романдағы тіл шұрайлы, бейнелі, психологиялық тереңдікке бай. Автор әр кейіпкердің жан әлеміне үңіліп, оның ішкі күйзелісін, рухани арпалысын дәл әрі әсерлі суреттейді. Жазушы өмірдің жарығы мен қараңғысын, адалдық пен опасыздықты, үміт пен торығуды қарама-қарсы қою арқылы романның драмалық қуатын арттыра түседі. Бұл шығармада заман ағысына жұтылып бара жатқан адам тағдыры ғана емес, қазақ қоғамының іштей азып-тозуы да суреттеледі.«Өмірзая» — жай ғана көркем шығарма емес, бұл — рухани дерті бар қоғамға қойылған диагноз. Бексұлтан Мұқай бұл туындысы арқылы оқырманды шынайы өмірге үңілуге, рухани жаңғырудың қажеттігін түсінуге шақырады. Сағынтай бейнесі арқылы адалдық пен адамгершіліктің мәңгілік құндылық екенін дәлелдейді. Роман — ауыр, бірақ маңызды, ол адамға рухани жауапкершілік жүктейді.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырма: Ақын поэзиясындағы тіл байлығы мен көркемдік ерекшеліктерге мысал келтіре отырып айтып беріңдер.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: **15 мин.**

5.7.Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Сұрақтар мен тапсырмалары:

1. Романдағы басты кейіпкердің аты кім және ол қандай мамандық иесі?
2. Сағынтай қай дәуірде өмір сүріп жатқан кейіпкер?
3. «Өмірзая» романының атауы нені білдіреді?
4. Романда қандай басты мәселелер қозғалады?
5. Сағынтайдың тағдыры сізге қандай өмірлік сабақ берді?
6. Егер сіз роман кейіпкері болсаңыз, қандай шешім қабылдар едіңіз?
7. Қазіргі қоғамда «Өмірзая» романының тақырыбы қаншалықты өзекті?
8. Автордың романдағы трагедия мен үмітті қалай үйлестіргенін талдаңыз.
9. Романды оқыған кейін сіздің көзқарасыңыз қандай өзгерістерге ұшырады?

№ 10 сабақ

5.1. Тақырып: М. Әуезов "Абай жолы" роман-эпопеясы 1, 2-том.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: оқушыларға Мұхтар Әуезовтің өмірі мен шығармашылығы туралы білімдерін кеңейту.

5.3. Оқу мақсаттары: Мұхтар шығармаларының тақырыбын аша отырып, білім алушыларды адам бойындағы жат мінездерден аулақ болуға тәрбиелеу. Электрондық оқулық арқылы ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін дамыту; ой түйіндеуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге жұмылдыру; Абай жолы" роман-эпопеясын түсініп оқып, әңгімелеп беруге, ауызекі сөйлеуге дағдыландыру, ой-өрісін кеңейту.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1.Мұхтар Әуезов өмірі мен шығармашылығы.

2. «Абай жолы» роман-эпопеясынан үзінді.

3.«Еңлік - Кебек», «Қарагөз» драмалары.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Мұхтар Әуезов "Абай жолы" роман-эпопеясы 1, 2-том

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясы қазақ әдебиетінің алтын қорына енген ұлы шығарма. Бұл екі томдық туынды қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбайұлының өмірі мен шығармашылығын, сондай-ақ XIX ғасырдың соңғы ширегі мен XX ғасыр басындағы қазақ қоғамының әлеуметтік, рухани және мәдени өзгерістерін жан-жақты ашады.Роман-эпопеяның бірінші томында Абайдың балалық және жастық шағы баяндалады. Мұнда оның отбасы ортасы, алғашқы тәрбиесі, білімге деген ынтасы мен әлемді тану жолындағы ізденістері кеңінен көрініс табады. Сонымен қатар, сол заманның қазақ қоғамындағы рулық жүйе, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, ел ішіндегі күрделі жағдайлар мен саяси қайшылықтар да шынайы суреттеледі. Бұл томда Абайдың тұлғалық қалыптасуы мен дүниетанымының қалыптасу жолдары терең ашылады.Екінші томда Абайдың ересек өмірі, ақындық, ағартушылық және қоғамдық қызметтері кеңінен баяндалады. Мұнда оның халық алдындағы беделі, қазақ қоғамын рухани жаңғыртуға қосқан үлесі, ұлттық сана мен мәдениетті дамытудағы ролі сипатталады. Романда Абайдың ойлары, көзқарастары, әлеуметтік әділетсіздікке, дәстүрге жат жаңалықтарға қарсы күресі жан-жақты көрсетіледі. Сонымен бірге, қазақ қоғамының сол кездегі әлеуметтік-экономикалық және мәдени ахуалының өзгерісі де көрініс табады.«Абай жолы» – ұлт тарихы мен руханиятының көрінісі ғана емес, адам тағдыры мен қоғам арасындағы күрделі қарым-қатынасты ашатын философиялық әрі тарихи роман. Мұхтар Әуезов Абайдың образы арқылы қазақ халқының өзіндік даму жолын, оның арман-мұратын, күресін шеберлікпен көрсетеді. Бұл шығарма қазақ әдебиетінің ең көрнекті туындысы болып, ұрпақтарға ұлттық сана мен мәдениеттің мәнін түсінуге мүмкіндік береді. «Абай жолы» роман-эпопеясы қазақ халқының рухани мұрасы, оның өткен тарихының және болашақ үмітінің айнасы. Мұхтар Әуезов бұл шығарма арқылы қазақ халқының ұлттық идеяларын, мәдениеті мен дәстүрлерін асқақтатып, олардың әлемдік әдебиет кеңістігіндегі орнын нығайтады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: бағыт беру

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап

негізгі анықтамаға жетелейді. Білім алушылар өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

1-тапсырма: Романда Абай тұлғасының толысу сатылары қалай суреттелген?

2-тапсырма: Жазушының жиырмасыншы жылдардағы әңгімелерінде ескі ауыл өмірін бейнелеуіне қандай себептер болды?

3-тапсырма: М.Әуезов шығармашылығы қазақ көркемдік мәдениетіне нендей жаңалықтар қосты?

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

5.7.Бақылау: шағын топта жұмыс

Үйге тапсырма беру: **15 мин.**

Сұрақтар мен тапсырмалар:

Жазушының шығармашылық тағдырына әсер еткен қандай елеулі оқиғаларды көрсетер едіңдер?

М.Әуезов шығармашылығы қазақ көркемдік мәдениетіне нендей жаңалықтар қосты?

«Еңлік -Кебек трагедиясының тарихын, көркемдігін, мазмұнын айтып беріңдер»

М.Әуезовтің Абай жөнінде тарихи роман жазуына түрткі болған жағдайлар қандай?

«Абай жолы» роман-эпопеясы неліктен XIX ғасырдағы қазақ өмірінің көркем энциклопедиясы деп бағаланды?

Романда Абай тұлғасының толысу сатылары қалай суреттелген?

Өмірдегі Құнанбайдың көп игі істері Құнанбай бойында жеткілікті қамтылмаған деген пікірлерге не айтар едіңдер?

М.Әуезовтың «Абай жолы» роман-эпопеясының әлемдік даңқы туралы айтып беріңдер?

№ 11 сабақ

5.1. Тақырып: Қадыр Мырзалиевтың өмірі мен шығармашылығы. №1 Аралық бақылау

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Қадыр Мырзалиевтің өмірі мен шығармашылығының мақсаты — ұлттық болмыс пен рухты дәріптеу, туған ел мен жерге деген махаббатты жырлау, адамгершілік пен ізгілікке тәрбиелеу, қазақ тілінің көркемдігін көрсету арқылы оқырман бойында отансүйгіштік сезім қалыптастыру.

5.3. Оқу мақсаттары: Қадыр Мырзалиевтің өмірі мен шығармашылығын түсіну, негізгі шығармаларының тақырыбы мен идеясын анықтау, ұлттық рух пен адамгершілік құндылықтарды бағалау.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері: Қадыр Мырзалиев шығармашылығының негізгі мәселелері — туған жерге сүйіспеншілік, ұлттық рухты көтеру, тіл мен ел тағдыры, адамгершілік пен имандылық, халықтың тұрмысы мен болмысын көркем бейнелеу.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Қадыр Мырзалиевтың өмірі мен шығармашылығы

Қадыр Мырзалиев – қазақ әдебиетінде өзіндік орны бар заманауи жазушы әрі публицист. Оның шығармашылығы ұлттық сананы жаңғыртуға, қазақ халқының тарихи-мәдени мұрасын дәріптеуге бағытталған. Мырзалиевтің шығармаларында қазақтың дәстүрі мен қазіргі заман талабын үйлестіре отырып, халық өміріндегі маңызды әлеуметтік және

рухани мәселелер терең көрініс табады. Қадыр Мырзалиев 20 ғасырдың екінші жартысы мен 21 ғасырдың басында белсенді шығармашылықпен айналысқан тұлға. Оның әдеби қызметі қазақ прозасының дамуына үлкен үлес қосты. Ол қоғамдағы өзгерістерге бейімделген жаңа кейіпкерлер мен тақырыптарды шығармаларына енгізді. Қадыр Мырзалиевтің шығармалары тарихи шындық пен көркемдік шындықтың тамаша үйлесімін көрсетеді. Жазушының еңбектерінде адам тағдыры мен ұлттық рухтың байланысы ерекше орын алады. Оның шығармаларында қазақ халқының мәдениеті, салт-дәстүрі, ұлттық құндылықтары шынайы әрі шымыр суреттеледі. Қанат Мырзалиев қазақ әдебиетінде жаңа толқынның өкілі ретінде қазақ қоғамының әлеуметтік-мәдени жаңғыруына зор ықпал етті. Қадыр Мырзалиевтің стилі өзіндік ерекшеліктерге ие: ол қарапайым әрі әсерлі тілмен жазып, оқырманға ой саларлық терең мағыналар береді. Оның прозасы өмір шындығын жан-жақты ашып, адам жанының нәзік қырларын шебер жеткізеді. Жазушының шығармалары қазіргі қазақ әдебиетінің дамуына жаңа тыныс, жаңа леп әкелді. Қадыр Мырзалиев – қазақ әдебиетінің көрнекті тұлғасы, оның өмірі мен шығармашылығы ұлт руханиятының дамуына қосқан маңызды үлес болып табылады. Оның туындылары қазақтың ұлттық сана-сезімін көтеріп, жаңа заман адамының бейнесін айқындайды. Қадыр Мырзалиевтің әдеби мұрасы бүгінгі және келешек ұрпақ үшін үлкен рухани құндылық болып қала береді.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: Ауызша баяндау, талдау

№1 Аралық бақылау жұмысы

1. Ш. Мұртазаның өмірі мен шығармашылығы.
2. Ш. Мұртаза. "Бесеудің хаты" драмасы.
3. Ж.Бөдеш "Жалғыз" поэмасы.
4. Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармашылығы.
5. Ж.Әбдірашев "Дала, сенің ұлыңмын" өлеңі.
6. Б.Мұқай "Өмірзая" романы.
7. Б. Жақып "Жан дауысы" поэмасы.
8. М. Әуезов "Абай жолы" роман-эпопеясы 1, 2-том.
9. М. Әуезов "Абай жолы" роман-эпопеясы 3, 4-том.
10. Қ. Мырзалиевтың өмірі мен шығармашылығы.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: **15 мин.**

5.7. Бақылау:

1. Қадыр Мырзалиевтің шығармашылығында табиғат тақырыбы қалай бейнеленеді?
2. Ақынның «Ана» тақырыбындағы өлеңдеріне талдау жасаңыз.
3. Қадыр Мырзалиев поэзиясының тілі мен стиль ерекшеліктерін сипаттаңыз.
4. Қадыр Мырзалиевтің шығармалары арқылы қазақ халқының болмысы мен дүниетанымын қалай сипаттауға болады?
5. Қадыр Мырзалиевтің қазақ әдебиетіндегі орны мен маңызы қандай?

№ 12 сабақ

5.1. Тақырып: Қ. Мырзалиев "Қызыл кітап" поэмасы.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Қадыр Мырзалиевтің "Қызыл кітап" поэмасының мақсаты — жойылып бара жатқан жануарлар мен табиғатты қорғауға үндеу, адам баласының экологияға жауапкершілігін ояту.

5.3. Оқу мақсаттары: Шығарманың мазмұны мен идеясын түсіну, көркемдік тілін талдау, экологиялық мәселе арқылы автор көзқарасын анықтау және өз пікірін білдіру.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
-Экологиялық апат мәселесі – табиғаттың бұзылуы, жануарлар мен өсімдіктердің жойылуы.
-Адамның табиғатқа жауапкершілігі – адам әрекетінің қоршаған ортаға әсері.
-Қызыл кітаптың маңыздылығы – жойылып бара жатқан тіршілік иелерін сақтау қажеттігі.
-Мейірім мен жанашырлықтың жетіспеуі – адам бойындағы қатыгездік пен немқұрайлылық.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Қадыр Мырзалиев "Қызыл кітап" поэмасы

Қадыр Мырзалиевтің «Қызыл кітап» поэмасы – қазіргі қазақ поэзиясындағы маңызды шығармалардың бірі болып табылады. Бұл поэмада автор табиғат пен адам арасындағы байланысты терең түсініп, қоршаған ортаны қорғау мәселесіне ерекше назар аударады. «Қызыл кітап» – бұл тек жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін түрлері туралы емес, сонымен қатар олардың өмір сүруі мен тіршілігін сақтап қалудың маңыздылығын насихаттайтын туынды.Поэманың негізгі идеясы – табиғаттың байлығы мен сұлулығын сақтау, адам мен табиғат арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз ету. Қадыр Мырзалиев өз шығармасында экологиялық проблемаларды көтеріп, адамның табиғатқа деген жауапкершілігін ескертеді. Оның ойынша, табиғатты қорғау – әрбір адамның парызы әрі міндеті.«Қызыл кітап» поэмасында автор көркем сөз арқылы сирек кездесетін жануарлар мен өсімдіктердің тағдырына жанашырлықпен қарайды. Ол олардың өмір сүру ортасының тарылуы, экологиялық апаттар мен адам әрекеттерінің салдары туралы жазады. Сонымен қатар, поэмада табиғатқа деген үйіспеншілік, оны сақтау жолындағы күрес, ұрпаққа таза әрі бай қоршаған ортаны қалдыру туралы ойлар айқын көрініс табады. Қадыр Мырзалиев поэмасында поэтикалық құралдарды шебер қолданады. Метафоралар, эпитеттер, аллегориялар арқылы табиғаттың әрбір элементі тірі әрі маңызды ретінде бейнеленеді. Бұл шығарманың тілі әсерлі әрі тыңдаушыға табиғаттың сұлулығын сезінуге мүмкіндік береді. «Қызыл кітап» – қазіргі экологиялық сананы оятуға бағытталған терең әрі мәнерлі поэма. Қадыр Мырзалиев бұл шығармасында табиғатты қорғаудың маңыздылығын ұғындырып, оқырманды қоршаған ортаға қамқорлықпен қарауға шақырады. Бұл поэма біздің замандағы ең өзекті мәселелердің бірі – экология мен табиғат қорғау тақырыбын көркем сөз арқылы кеңінен насихаттайды.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.
Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.
Сабақты қорытындылау: 15 мин.
Үйге тапсырма беру: **15 мин.**
5.7. Бақылау: талдау жұмысы
Сұрақтарға ауызша жауап беріңіз:
1. Поэмада қандай басты мәселе қозғалған?

2. «Қызыл кітап» дегеніміз не? Оның мәні неде?
3. Ақын поэмада қандай жан-жануарлар туралы айтады?
4. Адамдардың табиғатқа жасаған қандай әрекеттері сынға алынады?
5. Поэмадағы көңіл күй қандай? Не себепті?
6. Поэмада қандай басты мәселе қозғалған?
7. «Қызыл кітап» дегеніміз не? Оның мәні неде?
8. Ақын поэмада қандай жан-жануарлар туралы айтады?
9. Адамдардың табиғатқа жасаған қандай әрекеттері сынға алынады?
10. Поэмадағы көңіл күй қандай? Не себепті?

№ 13 сабақ

5.1.Тақырып: С. Балғабаев "Тойдан қайтқан қазақтар" комедиялық драмасы.
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.
5.2. Мақсаты: Сайын Балғабаевтың «Тойдан қайтқан қазақтар» комедиялық драмасының мақсаты-Қазақ қоғамындағы салт-дәстүрге, той мәдениетіне, ұлттық мінез-құлық пен адам арасындағы қарым-қатынасқа сын көзбен қарап, бүгінгі күннің әлеуметтік мәселелерін әзіл арқылы көрсету.
5.3. Оқу міндеттері: Шығармалардың мазмұндық желісін тақырыбына сай талдау жасау арқылы білім алушының ойлау қабілеттерін арттыру, эстетикалық сезімін ояту, әдеби пікір – таластар арқылы оқушының тілін дамытып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, өздігінен іздену және өзіндік ой тұжырым жасауға баулу.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

- Тойшылдық пен ысырапшылдық – шектен тыс салтанат құру, шын мәніндегі маңыздан гөрі сырт көрініске мән беру.
- Ұлттық менталитеттегі қайшылықтар – дәстүр мен қазіргі заман көзқарасының қақтығысы.
- Адамдар арасындағы шынайылықтың азаюы – бетперделік, жалғандық, дарақылық.
- Қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік – бай мен кедей арасындағы көзқарас айырмашылықтары.
- Отбасылық және туыстық қарым-қатынастар – той кезінде анық көрінетін туысаралық көзқарас, қызғаныш, мақтаншақтық.
- Тойшылдық пен ысырапшылдық – шектен тыс салтанат құру, шын мәніндегі маңыздан гөрі сырт көрініске мән беру.
- Ұлттық менталитеттегі қайшылықтар – дәстүр мен қазіргі заман көзқарасының қақтығысы.
- Адамдар арасындағы шынайылықтың азаюы – бетперделік, жалғандық, дарақылық.
- Қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік – бай мен кедей арасындағы көзқарас айырмашылықтары.
- Отбасылық және туыстық қарым-қатынастар – той кезінде анық көрінетін туысаралық көзқарас, қызғаныш, мақтаншақтық.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Сұлтанәлі Балғабаев "Тойдан қайтқан қазақтар" комедиялық драмасы

Сұлтанәлі Балғабаевтың «Тойдан қайтқан қазақтар» пьесасы — қазіргі қазақ қоғамындағы маңызды әлеуметтік, ұлттық, отбасылық және моральдық мәселелерді жеңіл юмор мен сатира арқылы терең қозғайтын шығарма. Комедиялық драма жанрында жазылған бұл пьеса – қазақ халқының мінезін, менталитетін, өмірге деген көзқарасын өткір әрі шынайы жеткізетін туынды.Шығарма ауылдан қалаға келген қарапайым қазақ отбасыларының өмірінен сыр шертеді. Оқиға желісі тойдан кейінгі қайтқан жолаушылардың диалогтары мен ой-толғаныстары арқылы өрбиді. Той – қазақ өміріндегі үлкен әлеуметтік, рухани оқиға. Бірақ бұл пьесада автор тойдың айналасындағы мәселелерді күлкі мен мысқыл арқылы аша отырып, ұлттық сана мен бүгінгі қоғамдағы өзгерістерді бейнелейді.«Тойдан қайтқан қазақтар» пьесасында Сұлтанәлі Балғабаев ауыл мен қала арасындағы айырмашылықты, ескі мен жаңаның қақтығысын, салт-дәстүрге деген көзқарастың өзгеруін сатира арқылы жеткізеді. Автор кейіпкерлердің сөздері мен іс-әрекеттері арқылы әртүрлі әлеуметтік топтардың ойлау деңгейін, дүние танымын, ұлттық құндылықтарға деген көзқарасын шынайы әрі әсерлі көрсетеді.Комедия жанрына сай, пьесада әзіл мен шымшым күлкі басым болғанымен, астарында өте маңызды мәселелер жатыр. Ата-ананың қадірі, баланың тәрбиесі, ұрпақтар арасындағы түсініспеушілік, ар мен ұят, ұлттық болмыс сияқты терең мәнді тақырыптар қозғалады. Шығармада қалжыңға айналған сөздердің ар жағында автордың өткір сыны мен елге айтқысы келген шындығы жатыр.Сұлтанәлі Балғабаевтың бұл шығармасы — көркем әдебиет пен сахналық өнердің озық үлгісі. Ол қарапайым оқиға арқылы күрделі мәселелерді көтере отырып, оқырман мен көрерменді ойға жетелейді. Әсіресе, бүгінгі қоғамда дәстүр мен қазіргі заманның бетпе-бет келген тұсында бұл шығарма өзектілігін жоғалтпайды. «Тойдан қайтқан қазақтар» — күлдіре отырып жылататын, ойланта отырып тәрбиелейтін, қазақ қоғамының бет-бейнесін сатира арқылы айқын көрсететін көркем туынды. Бұл пьеса – халқымыздың болмысын, мінезін, өткені мен бүгініне деген көзқарасын бейнелейтін айна іспетті.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс жасау.

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырма: Әдебиетте жаңаша ізденістердің өріс алуына қандай жағдайлар әсер еткені туралы айтыңдар.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 1**5 мин**.

5.7.Бақылау: сұрақ- жауап.

1. Драманың негізгі тақырыбы қандай?
2. «Тойдан қайтқан қазақтар» деген атау нені білдіреді?
3. Драманың қайталанатын мотивтері қандай?
4. Той мәдениеті мен оның салдарлары қалай суреттелген?
5. Кейіпкерлердің мінез-құлқындағы қайшылықтарды атап бер.
6. Автор қоғамға қандай сын-пікір білдіреді?
7. Бұл шығармадағы әзіл мен сын қалай үйлеседі?
8. Сенің ойыңша, бұл драма қазіргі қоғамға қаншалықты қатысты?
9. Драмадан қандай өмірлік сабақ алуға болады?
10. Той мен дәстүрдің қазіргі қазақ қоғамындағы рөлі туралы не ойлайсың?
11. Қоғамдағы тойшылдықты қалай азайтуға болады?

№ 14 сабақ

5.1.**Тақырып:** Әбіш Нұрпейісов "Соңғы парыз" роман-дилогиясы.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Арал теңізінің экологиялық апаты арқылы адам мен табиғат арасындағы үйлесімділіктің бұзылуын көрсету, ұлттық болмыс пен адамгершілік құндылықтар жайында терең ой қозғау, қоғам мен жеке адам жауапкершілігін сын тұрғысынан бейнелеу.

5.3. Оқу мақсаттары: Роман мазмұны мен идеясын түсіну, кейіпкерлер бейнесін талдау, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді анықтау, автор көзқарасын бағалау және шығармаға қатысты сыни және шығармашылық көзқарас қалыптастыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

-Арал экологиялық апаты – теңіздің тартылуы мен оның адам өміріне әсері;

-Адам мен табиғаттың байланысы – табиғатқа жасалған қиянаттың салдары;

-Әлеуметтік әділетсіздік – билік пен халық арасындағы алшақтық, шенеуніктердің немқұрайлылығы;

-Адамгершілік пен рухани құлдырау – тұлғалық жауапкершілік, ар-ұят, соңғы парыз ұғымы;

-Ұлттық сана мен болмыс – қазақ халқының тағдыры, өмірге көзқарасы мен рухани мұрасы.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Әбіш Нұрпейісов "Соңғы парыз" роман-дилогиясы

Әбіш Нұрпейісовтің «Соңғы парыз» роман-дилогиясы — қазақ әдебиетіндегі терең әлеуметтік-философиялық мәнге ие, экологиялық апат пен рухани дағдарыс туралы жазылған сүбелі шығарма. Бұл туынды Арал тағдыры арқылы тұтас бір халықтың, ұлт болмысының жойылып кету қаупін көрсететін ерекше эпикалық еңбек. Роман екі кітаптан тұрады және екеуінде де автор тек оқиғаны баяндап қана қоймай, адам мен қоғам, табиғат пен билік, ар мен ұждан арасындағы күресті тереңінен суреттейді.Шығарма Арал теңізінің тартылуымен бірге жойылып бара жатқан ел мен жердің тағдырын суреттейді. Бұл – тек экологиялық мәселе емес, бұл – рухани қасірет. Романдағы басты кейіпкерлер – Бәкизат пен Ержан, олардың арасындағы күрделі қатынас, ішкі драмалары арқылы бүкіл қоғамдағы дағдарыс көрінеді. Бәкизат – бір жағынан өмірге құштар, арманшыл әйел, екінші жағынан, қоғамдағы әділетсіздік пен рухани күйреудің символы. Ержан – бұрынғы теңізші, шыншыл, әділет іздеген азамат. Ол теңіздің тартылуын – халықтың үмітінің тартылуымен теңестіретін бейне.Автор бұл романында экологиялық апаттың себебін тек табиғат заңынан емес, адамның ашкөздігі мен жауапсыздығынан көреді. Кеңес заманындағы шала саясаттың кесірінен Арал өңірі азып-тозып, халық тұрмысы құлдырап, табиғат тепе-теңдігі бұзылады. Бұл – символикалық түрде адамның табиғатқа жасаған опасыздығы мен өз-өзіне деген сатқындығы.Романдағы тіл – көркем, бай, терең. Әбіш Нұрпейісов адам жанын, оның ішкі арпалысын, қоғамдағы әділетсіздікті философиялық тұрғыда кеңінен толғайды. Әр кейіпкердің тағдыры – белгілі бір идеяның көрінісі, ал диалогтар – терең ой мен толғанысқа толы.«Соңғы парыз» – бұл тек бір адамның немесе бір өңірдің трагедиясы емес, бұл – бүкіл адамзаттың ар алдындағы жауабы. Роман оқырманды табиғатқа, болашаққа, адамдыққа деген жауапкершілікке шақырады. Жазушының «парыз» деп отырғаны – әр адамның ел мен

жер алдындағы, табиғат пен болашақ ұрпақ алдындағы азаматтық борышы.«Соңғы парыз» роман-дилогиясы – терең философиялық, әлеуметтік әрі экологиялық туынды. Әбіш Нұрпейісов бұл шығармасы арқылы Арал трагедиясын адамзат трагедиясына айналдырып, оқырманның жүрегіне үлкен ой, сағыныш және жауапкершілік жүгін салады. Бұл шығарма – бүгінгі күннің ғана емес, ертеңгі болашақтың да сұрағын көтеретін мәңгілік туынды.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері :шағын топпен жұмыс
« Мен -қазақпын» поэмасынан ұнаған үзінділерді жатқа айтыңдар.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: **15 мин.**

5.7.Бақылау: сұрақ-жауап

1. Романда экологиялық апат пен адам тағдыры қалай байланыстырылады?
2. Басты кейіпкер Еламан қандай тұлға ретінде бейнеленген?
3. Автор билік пен халық арасындағы қатынасты қалай сипаттайды?
5. Табиғатқа деген немқұрайлылықтың қандай салдары көрсетілген?
6. Романда ұлттық болмыс пен руханият мәселесі қалай көрініс тапқан?
7. Бұл шығармада көтерілген мәселелер бүгінгі күн үшін өзекті ме? Неліктен?
8. Сенің ойыңша, «соңғы парыз» дегенді қалай түсінуге болады?
9. Романдағы қандай кейіпкер саған жақын және неге?
10. Қазіргі қоғамда табиғатты қорғау үшін қандай әрекеттер қажет деп ойлайсың?
11. Егер сен шығарма желісі бойынша фильм түсірсең, басты назарды неге аударар едің?

№ 15 сабақ

5.1. Тақырып: Ғабит Мүсіреповтің шығармашылығы.

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Тәрбиеленушілерге жазушының өмірі мен шығармашылығымен таныстыру, мағлұмат беру, халық қамын ойлайтын, ұлтжанды, елін, Отанын сүйетін азамат болып өсуге баулу.

5.3. Оқу мақсаттары: Жазушы шығармаларын түсіне білуге, идеялық тұрғыдан алғанда сыншыл реализмін түсінуге, ізденуге төселдіру

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

-Адамгершілік пен ар-ождан мәселесі – тұлғаның ішкі дүниесі, моральдық таңдаулары.

-Әйел бейнесі мен ана тақырыбы – ана махаббаты, әйелдің қоғамдағы рөлі (мысалы, ------- «Ананың анасы», «Ашынған ана»).

-Ұлттың рухани болмысы мен тарихи жады – халық басынан өткен қиын кезеңдер, ұлттық тағдыр.

-Соғыс пен оның адам тағдырына әсері – адам мен соғыс трагедиясы (мысалы, «Қазақ солдаты» романы).

-Жастар тәрбиесі мен болашағы – өскелең ұрпақтың мінезі, отансүйгіштік, намыс.

-Қоғамдық өзгерістер мен әлеуметтік әділет – заман, уақыт, адам арасындағы байланыс.

-Махаббат пен адалдық – шынайы сезім, адамның адами қасиеттері.

Жаңа сабақты түсіндру: 40 мин.

Ғабит Мүсіреповтің шығармашылығы.

Ғабит Мүсірепов — қазақ әдебиетінің классигі, сөз өнерінің шебері, проза мен драматургияда ерекше із қалдырған көрнекті қаламгер. Оның шығармашылығы — қазақ халқының тарихы, рухы, адамгершілік мұраттары мен ұлттық болмысының көркем шежіресі. Ғабит Мүсірепов әдебиетке терең мазмұн, көркемдік биіктік, тіл байлығы әкелген қаламгер.Жазушының шығармаларындағы басты тақырып — адам және қоғам, әйел бейнесі, тарихи тағдыр, ұлттың рухани өмірі. Ол қазақ халқының күрделі кезеңдердегі тыныс-тіршілігін, тағдыр талқысын терең суреттеді. Ғабит Мүсірепов өз туындыларында заман мен уақыттың, тұлғалар мен халықтың үнін ұштастырып, көркемдік шындық арқылы тарихи болмысты бейнеледі.Ғабит Мүсірепов — қазақ әдебиетіндегі әйел образын терең әрі шынайы сомдаған жазушы. Оның «Ұлпан» романы, «Ананың анасы», «Ашынған ана», «Ананың арашасы» секілді әңгімелері қазақ әдебиетіндегі аналар галереясын толықтырып, әйел затының қайраткерлік, рухани, отбасылық және ұлттық тұлғасын ашты. Ол ана бейнесін ұлттың ары мен ұятының символына айналдырды.Жазушының шығармашылығында тарихи тақырыптар да кең орын алған. Оның «Қазақ солдаты» романы — Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі ерлік пен патриотизм рухын жырлаған шығарма. Бұл романда қарапайым қазақ жігітінің үлкен рухани биікке көтерілуі, майдандағы адамгершілік пен отансүйгіштік суреттеледі. Сондай-ақ «Кездеспей кеткен бір бейне» хикаяты — көркемдік тереңдігімен, ішкі психологиялық иірімдерімен ерекшеленетін туынды.Ғабит Мүсірепов — драматургия саласында да өзіндік қолтаңба қалдырған қаламгер. Оның «Ақан сері – Ақтоқты», «Қыз Жібек», «Қош бол, менің ертегім» пьесалары ұлттық театр өнерінің алтын қорына енді. Ол драмада тартыс пен мінез, әрекет пен ішкі конфликтіні шебер игеріп, сахнада әсерлі, терең мағыналы туындылар ұсынды.Жазушының тілі — көркем, бай, бейнелі. Ол қазақтың көркем сөз қорын дамытып, прозада жаңа стиль, жаңа үлгі қалыптастырды. Ғабит Мүсіреповтің шығармаларында ұлттық мінез, тілдік нәзіктік пен философиялық тереңдік үндесіп тұрады.Ғабит Мүсірепов — қазақ әдебиетінің кемел тұлғасы, сөз зергері. Оның мұрасы — ұлт руханиятының биік шыңы, жас ұрпаққа үлгі боларлық рухани қазына. Оның шығармалары тек өз дәуірінің ғана емес, бүгінгі күн мен келешектің де қажеттіліктеріне жауап бере алатын көркем туындылар болып қала береді.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.
Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.
Сабақты қорытындылау: 15 мин.
Үйге тапсырма беру: 1**5 мин.**

5.7.Бақылау:

1. Ғабит Мүсірепов кім және қай жанрда жазған жазушы?
2. Жазушы шығармаларында қандай тақырыптар көбірек кездеседі?
3. Ғ. Мүсірепов қай тарихи кезеңдерге көбірек тоқталған?
4. Ғ. Мүсірепов шығармаларынан қандай өмірлік сабақ алдың?
5. Қазіргі қоғамда Ғ. Мүсірепов көтерген мәселелер өзекті ме? Неліктен?
6. Жазушы ана тақырыбын неге терең толғайды деп ойлайсың?
7. Егер сен Ғ. Мүсіреповке хат жазсаң, не айтқың келер еді?
8. Қай шығарма кейіпкері саған жақын және не себепті?

№ 16 сабақ

5.1. Тақырып: Ғ. Мүсірепов "Оянған өлке" романы.
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.
5.2. Мақсаты: Тәрбиеленушілерге жазушының өмірі мен шығармашылығымен таныстыру, мағлұмат беру, халық қамын ойлайтын, ұлтжанды, елін, Отанын сүйетін азамат болып

өсуге баулу.

5.3. Оқу мақсаттары: Жазушы шығармаларын түсіне білуге, идеялық тұрғыдан алғанда сыншыл реализмін түсінуге, ізденуге төселдіру

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

-Адамгершілік пен ар-ождан мәселесі – тұлғаның ішкі дүниесі, моральдық таңдаулары.

-Әйел бейнесі мен ана тақырыбы – ана махаббаты, әйелдің қоғамдағы рөлі (мысалы, ------- «Ананың анасы», «Ашынған ана»).

-Ұлттың рухани болмысы мен тарихи жады – халық басынан өткен қиын кезеңдер, ұлттық тағдыр.

-Соғыс пен оның адам тағдырына әсері – адам мен соғыс трагедиясы (мысалы, «Қазақ солдаты» романы).

-Жастар тәрбиесі мен болашағы – өскелең ұрпақтың мінезі, отансүйгіштік, намыс.

-Қоғамдық өзгерістер мен әлеуметтік әділет – заман, уақыт, адам арасындағы байланыс.

-Махаббат пен адалдық – шынайы сезім, адамның адами қасиеттері.

Жаңа сабақты түсіндру: 40 мин.

Ғабит Мүсірепов "Оянған өлке" романы

Ғабит Мүсіреповтің «Оянған өлке» романы – қазақ әдебиетіндегі тарихи-әлеуметтік тақырыпты терең қозғайтын, ел өміріндегі күрделі өзгерістерді көркем бейнелеген маңызды туынды. Бұл роман XX ғасыр басындағы қазақ даласындағы әлеуметтік-саяси сілкіністер, өнеркәсіптің енуі, жұмысшы табының қалыптасуы, таптық қайшылықтар секілді ауқымды тарихи үдерістерді бейнелеу арқылы ұлт санасының ояна бастағанын көрсетеді.Шығармада басты кейіпкер — Иманжан арқылы ел ішіндегі азаттыққа ұмтылған, жаңалыққа ілескен қазақ жастарының бейнесі суреттеледі. Иманжан — адал, еңбекқор, әділетті азамат. Ол өзінің адамдық қасиеттерімен, жаңашыл көзқарасымен оқырманның сүйіспеншілігіне бөленеді. Романда оның мінезі мен іс-әрекеті арқылы қазақ жастарының рухани оянуы мен ел тағдырына араласу ниеті көрінеді.«Оянған өлке» – тек жеке адамның тағдыры ғана емес, тұтас бір өлкенің, бір халықтың тағдыры. Шығармада табиғат, жер, кен орындары, қазақ даласына енген жаңа өзгерістер — бәрі біртұтас бейнеде беріледі. Романда Успен кенішінің ашылуы, жергілікті қазақтардың оған деген көзқарасы, орыс жұмысшыларымен арадағы қатынас, ұлт пен ұлт арасындағы мәдени, әлеуметтік айырмашылықтар терең суреттеледі.Ғабит Мүсірепов бұл романда кеңестік идеяны насихаттаудан гөрі, қазақ қоғамының даму кезеңдерін, ұлттық болмысты, еңбек адамдарының рөлін шынайы көрсете білді. Автор роман кейіпкерлері арқылы адалдық, еңбек, әділет үшін күрес, рухани жаңғыру, ұлттық намыс сынды биік ұғымдарды алға тартады.Тілдік жағынан алғанда, роман өте бай, көркем, бейнелі тілмен жазылған. Автор табиғат көріністерін, адам мінезін, ішкі толғанысты шебер суреттейді. Сонымен қатар, бұл шығармадағы диалогтар – шынайы, тартысты, кейіпкерлердің жан дүниесін ашатын маңызды құрал.Қорыта айтқанда, «Оянған өлке» — қазақ әдебиетіндегі өндірістік тақырыпқа жазылған ең сәтті шығармалардың бірі. Ғабит Мүсірепов бұл роман арқылы елдің ояну кезеңін, ұлт санасындағы өзгерісті, адамның ішкі және қоғамдық күресін бейнелеп, тарихи шындықты көркем тілмен жеткізді. Бұл шығарма – қазақ халқының өткені мен болашағын жалғайтын рухани көпір іспетті.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 25 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.
Үйге тапсырма беру: 1**5 мин.**
5.7.Бақылау:
1. Романның негізгі тақырыбы қандай?
2. Басты кейіпкер кім және оның өмір жолы қалай суреттеледі?
3. "Оянған өлке" атауы нені білдіреді?
4. Романдағы әлеуметтік теңсіздік қалай көрінеді?
5. Ғабит Мүсірепов бұл туынды арқылы қандай идеяны жеткізгісі келді?
6. Романдағы қазақ қоғамының өзгеру сәттері қалай бейнеленген?
7. Басты кейіпкерлердің бірі Игілік кім және оның рөлі қандай?
8. Романдағы әйел бейнесі қалай сипатталған?
9. Кен өндіру ісі арқылы автор нені көрсеткісі келген?

№ 17 сабақ

5.1.Тақырып: Ғабиден Мұстафиннің өмірі мен шығармалары.
Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.
5.2. Мақсаты: Ғабиден Мұстафиннің шығармаларының басты мақсаты — қоғамды тәрбиелеу, еңбекке ынталандыру, халық арасында бірлік пен адалдықты насихаттау болып табылады. Ол өз туындылары арқылы оқырмандарды жақсы қасиеттерге, жауапкершілікке шақырды.
5.3. Оқу мақсаттары: Жаңа тақырыпты меңгеруге бағыт беру, іздену қабілетін, мәнерлеп айту дағдысын, сөйлеу мәдениетін, қалыптастыру.
Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.
Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.
5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:
1. Халықтың әлеуметтік теңсіздігі мен таптық күресі.
2. Еңбек адамның тағдыры, оның қоғамдағы рөлі.
3. Ауыл мен өндірістің дамуы, әлеуметтік жаңару.
4. Рухани мәдениеттің өсуі, адамгершілік мәселелері.
5. Кеңестік идеология мен ұлттық дәстүрлер арасындағы қарым-қатынас.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Ғабиден Мұстафиннің өмірі мен шығармалары

Ғабиден Мұстафин — қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, қоғам өмірінің әр кезеңін көркем тілмен суреттеген реалист жазушы. Ол — өмір шындығын көркемдікпен ұштастырып, кеңестік дәуірдегі қазақ қоғамының өзгерісін, еңбек адамының өсу жолын терең бейнелеген қаламгер.Ғабиден Мұстафин 1902 жылы Қарағанды облысы, Теміртау өңірінде дүниеге келген. Еңбек жолын ерте бастап, баспасөз саласында, партиялық қызметте және жазушылықта өзін көрсете білген. Ол — өз заманының шындығын терең түсінген, соны көркем шығармаға айналдыра білген жазушы. Әдебиетке ол алғаш 1930 жылдары келіп, сын жанрында танылды, кейінірек прозада зор табыстарға жетті.Жазушының шығармаларында ауыл өмірі, еңбек адамдарының бейнесі, социалистік құрылыстың келбеті, қоғамдағы өзгерістер шынайы әрі тартымды сипатталады. Ол — кеңестік замандағы өндіріс пен ауыл шаруашылығының дамуы, таптық күрес, жаңа адамды қалыптастыру сияқты тақырыптарды басты өзек етіп алған қаламгер.Ғабиден Мұстафиннің ең танымал шығармаларының бірі — «Миллионер» повесі. Бұл шығармада колхоздың

құрылуы, ауыл еңбеккерлерінің жаңа өмірге бейімделуі, жаңа сананың қалыптасуы баяндалады. Ал «Қарағанды» романы — қазақ жұмысшы табының қалыптасуын, өнеркәсіп өндірісінің дамуын, жұмысшылардың тұрмысы мен сана-сезімін кеңінен қамтыған еңбек. Онда Қарағанды көмір шахталарындағы жұмысшылар өмірі арқылы қоғамдағы ірі өзгерістер көрініс табады.Жазушының «Дауылдан кейін» және «Шығанақ» романдары да қазақ әдебиетіндегі еңбек тақырыбының, азаматтық белсенділік пен рухани жаңғырудың көркем көрінісін береді. «Шығанақ» романында тылдағы еңбек ерлері, қарапайым адамдардың отансүйгіштігі мен қажырлы еңбегі сипатталады. Ал «Дауылдан кейін» шығармасы — соғыс жылдарындағы ауыл өмірі, ұрпақ тәрбиесі мен қоғамдық мораль мәселелеріне арналған терең туынды.Ғабиден Мұстафиннің қаламына тән ерекшелік — реализм, нақты өмірден алынған оқиғалар, қарапайым адамдардың биік рухын суреттеу, еңбекке, адалдыққа негізделген кейіпкерлер бейнесін жасау. Ол оқырманға әрқашан елдік пен адамдық туралы ой салып отырады.Ғабиден Мұстафин — шындықты ту еткен, өмір құбылыстарын көркемдікпен зерделей білген шебер жазушы. Оның шығармалары — қазақ әдебиетінің дамуына үлкен үлес қосқан рухани мұра. Ол өз дәуірінің үні мен болмысын көркем тілмен жеткізе отырып, келер ұрпаққа терең ой қалдырған қаламгер ретінде халық жадында мәңгі сақталады.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды. Білім алушылар кіші топтарға бөлінеді.

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

Үйге тапсырма беру: 15 мин.

8. Бақылау. Пікір-талас

Жазушының шығармашылығы туралы пікірлеріңді жазбаша білдіріңдер.

№ 18 сабақ

5.1.Тақырып: Ғабиден Мұстафин "Қарағанды" романы. №2 Аралық бақылау

Сағат саны: 3 сағ. 135 мин.

5.2. Мақсаты: Ғабиден Мұстафиннің шығармаларының басты мақсаты — қоғамды тәрбиелеу, еңбекке ынталандыру, халық арасында бірлік пен адалдықты насихаттау болып табылады. Ол өз туындылары арқылы оқырмандарды жақсы қасиеттерге, жауапкершілікке шақырды.

5.3. Оқу мақсаттары: Жаңа тақырыпты меңгеруге бағыт беру, іздену қабілетін, мәнерлеп айту дағдысын, сөйлеу мәдениетін, қалыптастыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Халықтың әлеуметтік теңсіздігі мен таптық күресі.
2. Еңбек адамның тағдыры, оның қоғамдағы рөлі.
3. Ауыл мен өндірістің дамуы, әлеуметтік жаңару.
4. Рухани мәдениеттің өсуі, адамгершілік мәселелері.
5. Кеңестік идеология мен ұлттық дәстүрлер арасындағы қарым-қатынас.

Жаңа сабақты түсіндіру: 40 мин.

Ғабиден Мұстафин "Қарағанды" романы

Ғабиден Мұстафиннің «Қарағанды» романы – қазақ әдебиетіндегі өндірістік тақырыпты арқау еткен, тарихи шындық пен әлеуметтік өзгерісті көркем тілмен бейнелеген ірі туынды. Бұл роман — Қарағанды өңіріндегі көмір өндірісінің дамуы мен жұмысшы табының қалыптасуын суреттеу арқылы кеңестік дәуірдегі қазақ қоғамының жаңа кезеңге қадам басқанын көрсететін шығарма.Романдағы басты оқиға — Қарағанды шахталарындағы еңбек процесі, жұмысшы өмірі мен олардың әлеуметтік-рухани өсу жолы. Автор кен өндіру ісінің дамуы арқылы ұлт өміріндегі бетбұрысты, өндірістегі адамдардың қалыптасу жолын баяндайды. Романның негізгі кейіпкерлері — Оспан, Әли, Ермек, Сағындық сынды қарапайым жұмысшылар. Олардың әрқайсысы белгілі бір идеяны, адамгершілік қасиетті, қоғамдағы өзгеріс рухын танытады.Оспан бейнесі — қазақ жұмысшысының жаңа типі. Ол білімсіз, тәжірибесіз ортадан шықса да, адал еңбек пен табандылық арқылы жаңа ортада өзін мойындатады. Жазушы оның тұлғасы арқылы еңбек адамының рухани биіктеуін, әлеуметтік өзгеріске бейімделуін көрсетеді. Сонымен қатар, Әли сияқты жағымсыз кейіпкерлер арқылы өндіріс орны мен қоғамдағы әділетсіздік, сатқындық, арамдық секілді мәселелерді де бейнелейді.Романда өндірістік өмірмен қатар, адамдар арасындағы қарым-қатынас, достық пен сатқындық, адалдық пен аярлық секілді адами қасиеттер де кеңінен қамтылған. Жазушы әр кейіпкердің мінезін шынайы әрі нанымды түрде ашып, оқырманды ойлануға итермелейді.Ғабиден Мұстафин бұл шығармасында қазақ әдебиетіне жаңа тақырып – өндіріс тақырыбын алып келіп, оны терең әрі шебер игерді. Романнан кеңестік қоғамдағы экономикалық құрылым, ұлттық сананың жаңғыруы, жаңа адам типінің қалыптасуы айқын көрінеді.Тілдік тұрғыдан алғанда, роман көркем де шыншыл тілмен жазылған. Диалогтар нақты, оқиғалар шынайы өмірге жақын. Табиғат суреттері мен кейіпкерлердің ішкі ойлары да шебер бейнеленген. Автор өз заманының тынысын, адамның еңбектегі рөлін терең сезіне отырып жеткізген.«Қарағанды» романы — еңбек пен адам тағдыры, жаңа заман мен ескі көзқарастың арпалысы туралы шынайы шығарма. Ғабиден Мұстафин бұл туындысы арқылы қазақ әдебиетінде өндіріс тақырыбын көркем деңгейге көтеріп, кең ауқымды әлеуметтік роман жазды. Бұл шығарма — еңбек адамының мәртебесін асқақтатқан, қоғамдық ойға қозғау салған рухани мұра.

5.5. Білім берудің және оқытудың әдістері: Ауызша баяндау, талдау

№2 Аралық бақылау жұмысы

1. Қ. Мырзалиев "Қызыл кітап" поэмасы.
2. С. Балғабаев "Тойдан қайтқан қазақтар" комедиялық драмасы.
3. Ә. Нұрпейісов "Соңғы парыз" роман-дилогиясы.
4. Ғ. Мүсіреповтің шығармашылығы.
5. Ғ. Мүсірепов "Оянған өлке" романы.
6. Мұстафиннің өмірі мен шығармалары.
7. Мұстафин "Қарағанды" романы

Оқушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 35 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау 10 мин.

Сабақты қорытындылау: 15 мин.

5.6.Әдебиет.

Негізгі:

1.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті : Оқулық 10-сын. Астана «Арман ПВ», 2014

2.Әдістемелік құрал. 10-сынып Астана «Арман ПВ» 2014;

3.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті : Әдімтемелік құрал 10-сынып;

4.Тұрсынғалиева С.Ч, Берекенова Ә.С. Қазақ әдебиеті Хрестоматия 10-сынып (Қ-Г) Астана «Арман ПВ», 2014;
5.Тұрсынғалиева С.Ч, Такишева А.Ж, Қазақ әдебиеті: Жұмыс дәптері 10 сынып Астана «Арман ПВ», 2014;
6. Адуллабекова А. Т., Ахбанбетова Ү.Ш. Қазақ әдебиеті. Шымкент, 2011
7. Кемелхан Д.Ж, Ахбанбетова Ү.Ш., Сәлім Е.Қ. Қазақ әдебиеті. Қарағанды 2019

Қосымша әдебиеттер:

1.С.Садырбаев Халық әдебиетінің тарихи негіздері А.1992.
2.Сәтбаева Ш, Ш.Құдайбердиев – Алматы 1990
3.Сыздықова Р. А. Байтұрсынов Алматы 1990
4.Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. –Алматы 1995 .
5.З. Қабдолов «Сөз өнері» Алматы 2002
6.Бес ғасыр жырлайды 2 томдық- Алматы 1989.
7.Қазақ әдебиеті анықтамалығы. Алматы 2000
8.Ы.Алтынсарин атындағы ҚР Білім Академиясы.
9.Әбдезұлы Қ. Тарих және тағдыр. Алматы 2004-208б.
10.Кәрібаева Б. Қазіргі қазақ әдебиетінің даму арналары: Зерттеулер. Астана 2010

Үйге тапсырма беру: **15 мин.**

8. Бақылау. Пікір-талас

Жазушының шығармашылығы туралы пікірлеріңді жазбаша білдіріңдер.